

2024/2025

ΚΘ' ΣΥΝΟΔΟΣ

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ

ΤΑ ΟΡΙΑ

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα

Βουλή των Εφήβων

Βήματα Δημοκρατίας-Κάνοντας Πράξη τη Συμμετοχή

Στα χέρια σας κρατάτε το εκπαιδευτικό υλικό της φετινής Συνόδου, όπως έχει συνταχθεί και συλλεχθεί από την Ομάδα και την Επιστημονική Επιτροπή του εκπαιδευτικού προγράμματος **«Βουλή των Εφήβων: Βήματα Δημοκρατίας-Κάνοντας πράξη τη συμμετοχή»**.

Κοινός στόχος όλων μας είναι οι μαθήτριες και οι μαθητές **να εμβαθύνουν** στη νοηματοδότηση και τις επιμέρους εκφάνσεις των κοινωνικών, διαπροσωπικών και πολιτικών ορίων, εκφράζοντας τη γνώμη τους στο πλαίσιο της Ομάδας σας.

Έχει, όμως, σημασία να θυμόμαστε ότι η γνήσια συμμετοχή των παιδιών διέπεται από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, με πρώτη και σημαντικότερη την **ενδυνάμωσή** τους, ώστε να μας πουν αυτό που σκέφτονται πράγματι και όχι αυτό που νομίζουν ότι περιμένουμε να ακούσουμε εμείς οι ενήλικες.

Οι μαθήτριες και οι μαθητές **πρέπει να ενημερωθούν και να εξερευνήσουν**, για να γνωρίσουν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους και -μέσα απ' το δημοκρατικό διάλογο και τις βιωματικές δραστηριότητες- να τα συνδέσουν οργανικά με τα όρια και την καθημερινή τους εμπειρία, **εκφράζοντας ελεύθερα την άποψή τους** για την ερμηνεία της έννοιας της οριοθέτησης, τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στις σχέσεις, καθώς και για ζητήματα και προκλήσεις που εντοπίζουν στην αναζήτηση αυτής της πολύτιμης ισορροπίας.

Είναι αναγκαίο από την πρώτη στιγμή **να διαβεβαιώσουμε τα παιδιά πως είναι ασφαλή** στον “κύκλο” που δημιουργήσαμε και ότι **δεν αξιολογούμε ή κρίνουμε** τις απαντήσεις τους. Δεν υπάρχει σωστό και λάθος σε αυτήν την παιγνιώδη αλλά ταυτόχρονα ουσιαστική και δημιουργική διαδικασία.

Θυμίζουμε και φέτος ότι αν η εμπιστοσύνη που δημιουργήσαμε φέρει την εκμυστήρευση ενός παιδιού για κάποια παραβίαση που βιώνει ή για κάποια τραυματική εμπειρία του, **μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με το Συνήγορο του Παιδιού** τηλεφωνικά (800 11 32000 & 2131306703-605) ή/και ηλεκτρονικά (cr@synigoros.gr) προκειμένου να λάβετε οδηγίες.

Με την ελπίδα να απολαύσετε την κοινή διαδρομή σας με τα παιδιά, σας ευχόμαστε **καλή και δημιουργική αρχή!**

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Περιεχόμενα

Συζητώντας για τη Δημοκρατία	2
Γνωριζόμαστε και γινόμαστε μία ομάδα!	5
«Παίζοντας» με τα... όρια!	8
Αναζητώντας τα όρια... μέσα από μία ιστορία!	12
Αναζητώντας τα όρια στο Σπίτι.....	16
Αναζητώντας τα όρια στο Σχολείο	25
Αναζητώντας τα όρια στον Αθλητισμό	32
Αναζητώντας τα όρια στις Τέχνες	42
Αναζητώντας τα όρια στην Επικοινωνία	51
Αναζητώντας τα όρια στην Πολιτική	63

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Συζητώντας για τη Δημοκρατία

«Τα ανθρώπινα δικαιώματα ξεκινούν από μέρη μικρά, (...) που δεν φαίνονται σε κανέναν χάρτη του κόσμου. Ωστόσο, είναι ο κόσμος του κάθε ατόμου, η γειτονιά που μένει, το σχολείο ή η σχολή που πηγαίνει, το εργοστάσιο, η φάρμα ή το γραφείο στο οποίο εργάζεται. (...) Αν αυτά τα δικαιώματα έχουν μικρή σημασία εκεί, τότε έχουν μικρή σημασία και οπουδήποτε αλλού.» *Eleanor Roosevelt*

Στους παρακάτω ηλεκτρονικούς συνδέσμους μπορείτε να βρείτε υλικό που αναδεικνύει τις αρχές και τις αξίες της δημοκρατίας, τη σημαντικότητα της πολιτειότητας για την προάσπιση και διασφάλιση ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών ελευθεριών.

Μπορείτε να προσαρμόσετε το προτεινόμενο υλικό και τις εκπαιδευτικές πρακτικές σύμφωνα με τις ανάγκες της Ομάδας Συμμετοχικής Δράσης του σχολείου σας.

Βουλή των Ελλήνων

<http://www.parliament.gr>

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία

Εκπαιδευτικά Βίντεο

Δημοκρατία: <https://vimeo.com/417524591>

Κοινοβουλευτική Δημοκρατία: <https://vimeo.com/417525257>

Οργάνωση και Λειτουργία της Βουλής: <https://vimeo.com/417524920>

Η αξία της Βουλής και της Δημοκρατίας: <https://vimeo.com/157694859>

Δημοκρατία και Εκπαίδευση

<https://foundation.parliament.gr/el/ekpaideytiko-yliko>

Εικονικές περιηγήσεις στην Αίθουσα Ολομέλειας και στην Αίθουσα Γερουσίας

https://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/360/olomeleia/index.htm

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

https://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/360/gerousia/index.htm

Σύνταγμα

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>

Συνταγματική Ιστορία

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/>

Συνήγορος του παιδιού

<https://www.synigoros.gr/paidi/>

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού

<https://www.synigoros.gr/paidi/downloads/dsdp.pdf>

http://noiazomaikaidrw.gr/wp-content/uploads/2015/07/entipo_simbasi_ex.pdf

Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς (Ε.Μ.ΜΕ.ΔΙΑ) του ΕΚΠΑ

<http://emmedia.pspa.uoa.gr/>

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ)

<http://www.statistics.gr>

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

Αποθετήριο Φωτόδεντρο

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

Εκπαιδευτικό υλικό για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2012/120517_compass_edition_gr.pdf

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ευρωπαϊκοί θεσμοί – Διεθνείς Οργανισμοί – ΜΚΟ

Ευρωπαϊκή Ένωση

https://europa.eu/european-union/index_el

«Ενωμένοι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» (UHR)

<http://gr.humanrights.com>

Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους πρόσφυγες

<http://www.unhcr.org/gr/>

Εκπαιδευτικό υλικό

http://www.unhcr.org/gr/ekpaideutiko_yliko

Διεθνής Αμνηστία

<https://www.amnesty.gr/>

Νεολαία υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

<https://www.youthforhumanrights.gr/educators/educator-programs.html>

Προγράμματα – Ιδρύματα – Οργανισμοί

Δημοκρατική παιδεία

<https://www.demopaideia.gr>

Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

<http://www.theatroedu.gr/>

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι παραπάνω ηλεκτρονικοί σύνδεσμοι προτείνονται κατόπιν έρευνας που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2024.

Γνωριζόμαστε και γινόμαστε μία ομάδα!

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1. «Ένας κύκλος»

- Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν με τα σώματά τους έναν κύκλο.
- Στο κέντρο του κύκλου στέκεται ο εκπαιδευτικός, ο οποίος κρατάει μία μπάλα, την οποία και πετάει σε έναν μαθητή - μέλος της ομάδας.
- Ο μαθητής, που κρατάει την μπάλα, λέει το όνομά του και τον λόγο για τον οποίο συμμετέχει στη *Βουλή των Εφήβων* ή κάτι που του αρέσει ή δεν του αρέσει.

Εναλλακτική πρόταση: τα μέλη της ομάδας, με τη σειρά που κάθονται στον κύκλο και χωρίς να χρησιμοποιούν την μπάλα, λένε το όνομά τους και τον λόγο για τον οποίο συμμετέχουν στη *Βουλή των Εφήβων* ή κάτι που τους αρέσει ή δεν τους αρέσει.

2. «Μία κίνηση»

- Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν με τα σώματά τους έναν κύκλο.
- Ο εκπαιδευτικός κινείται στον κύκλο, υιοθετώντας έναν είδος περπατήματος (για παράδειγμα: περπατάει αργά ή γρήγορα, με το κεφάλι ψηλά...) ή κάνοντας μία συγκεκριμένη κίνηση (για παράδειγμα: έναν χαιρετισμό).
- Αυτήν την κίνηση ζητά να επαναλάβουν όλοι οι μαθητές - μέλη της ομάδας, καθώς θα κινούνται στον χώρο.
- Ο εκπαιδευτικός ζητά από κάποιον μαθητή - μέλος της ομάδας να προτείνει μία άλλη κίνηση, την οποία θα επαναλάβουν όλοι, καθώς θα κινούνται στον χώρο.

Εναλλακτική πρόταση: ο εκπαιδευτικός ζητά από τα μέλη της ομάδας να περιγράψουν με μία κίνηση το όνομά τους. Οι υπόλοιποι προσπαθούν να υποθέσουν ποιο μπορεί να είναι το όνομα του συμμαθητή τους. Εάν δεν μπορεί η ομάδα να βρει το όνομα μέσα από την κίνηση, ο μαθητής το αποκαλύπτει.

3. «Ένα ανακάτεμα»

- Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν με τα σώματά τους έναν κύκλο.
- Ο εκπαιδευτικός δίνει κάθε φορά και μία διαφορετική οδηγία στην ομάδα.
- Οι μαθητές - μέλη της ομάδας, όταν ακούν την οδηγία, θα πρέπει να φύγουν από τη θέση τους και να μετακινηθούν στο κέντρο του κύκλου.

Για παράδειγμα, να μετακινηθούν από τη θέση τους:

- όσοι έχουν το ίδιο χρώμα ματιών (καφέ, μπλε, πράσινα...).
- όσοι φορούν αθλητικά παπούτσια.
- όσοι φορούν το ίδιο χρώμα μπλούζας.
- όσοι έχουν γενέθλια τον Ιανουάριο, τον Απρίλιο, τον Σεπτέμβριο κ.ο.κ.
- όσοι ασχολούνται με κάποιο άθλημα.
- όσοι παίζουν κάποιο μουσικό όργανο.
- όσοι περνούν ώρες στο διαδίκτυο.

4. «Μία συνέντευξη»

- Τα μέλη της ομάδας ανά δύο και αντικριστά κάθονται σε καρέκλες.
- Οι μαθητές, χωρισμένοι στις δυάδες, έχουν πέντε λεπτά για να συστηθούν και να αναφέρουν κάποιες πληροφορίες που θεωρούν σημαντικές για τον εαυτό τους.
- Οι δυάδες «σπάνε» και ένας κύκλος δημιουργείται από όλα τα μέλη της ομάδας.
- Ο καθένας αναλαμβάνει να συστήσει στην ομάδα τον μαθητή, με τον οποίο ήταν προηγουμένως στη δυάδα, προσπαθώντας να θυμηθεί όσες το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για εκείνον. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης δεν επιτρέπεται να μιλά ή να διορθώνει ο μαθητής για τον οποίο γίνεται λόγος, παρά μόνον όταν ολοκληρωθεί η παρουσίασή του.

5. «Ένας καθρέφτης»

- Τα μέλη της ομάδας ανά δύο στέκονται όρθια και αντικριστά.

- Ο ένας από τους δύο μαθητές κάνει μία μικρή κίνηση και «παγώνει», μένει ακίνητος και αμίλητος. Ο άλλος μαθητής επαναλαμβάνει την κίνηση του πρώτου μαθητή.

Ενδιαφέρον θα ήταν οι μαθητές, πέραν του να επαναλαμβάνουν ή να μιμούνται την κίνηση που προτείνει ο συμμαθητής τους, να μπουν σε μία διαδικασία «δράσης – αντίδρασης», «θέσης – αντίθεσης». Δηλαδή να κάνουν μία κίνηση που είτε να συμπληρώνει την κίνηση του συμμαθητή τους ή να είναι εντελώς αντίθετη.

6. «Ένα σχήμα»

- Τα μέλη της ομάδας στέκονται όρθια σε έναν κύκλο.
- Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να πάρουν μία θέση μέσα στον χώρο και να δημιουργήσουν με τα σώματά τους ένα σχήμα (για παράδειγμα: ένα τρίγωνο, ένα τετράγωνο, μία γέφυρα, το διαδίκτυο, έναν υπολογιστή, ένα κινητό τηλέφωνο...).
- Ο εκπαιδευτικός μετράει αντίστροφα και αργά από το 10 έως το 1 και μέσα σε αυτόν τον χρόνο οι μαθητές πρέπει να έχουν ολοκληρώσει το σχήμα που τους έχει ζητηθεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στο παρόν υλικό οι λέξεις μαθητής, εκπαιδευτικός αναφέρονται αντίστοιχα σε μαθητές και μαθήτριες, σε εκπαιδευτικούς και των δύο φύλων. Η αποκλειστική χρήση του αρσενικού γραμματικού γένους γίνεται για πρακτικούς λόγους.

«Παίζοντας» με τα... όρια!

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1. «Ένας ιστός»

- Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν με τα σώματά τους έναν κύκλο.
- Ο εκπαιδευτικός κρατά στα χέρια του ένα νήμα πλεξίματος ή ένα κουβάρι σχοινιού.
- Ο εκπαιδευτικός πετάει το κουβάρι σε έναν μαθητή - μέλος της ομάδας.
- Ο μαθητής, κρατώντας στα χέρια του το κουβάρι, λέει το όνομά του και στη συνέχεια την πρώτη λέξη που του έρχεται στο μυαλό όταν ακούει τη λέξη «όριο».
- Στη συνέχεια, ο μαθητής που έχει ήδη μιλήσει, κρατάει την άκρη από το κουβάρι και το πετάει σε ένα άλλον μαθητή, που λέει και αυτός με τη σειρά του το όνομά του και μία λέξη για το «όριο».
- Όταν όλα τα μέλη της ομάδας έχουν μιλήσει, σχηματίζεται ένας ιστός, που ενώνει όλα τα σημεία του κύκλου.
- Οι μαθητές παρατηρούν το σχήμα που έχει δημιουργηθεί εντός του κύκλου, καθώς το κουβάρι άλλαζε χέρια, και σκέφτονται με τι μπορεί να μοιάζει και εάν το σχήμα θα μπορούσε να συσχετιστεί με μία άλλη λέξη που δεν είναι πλέον η λέξη «όριο».

Εναλλακτική πρόταση: ο εκπαιδευτικός, κρατώντας το κουβάρι στα χέρια του και κινούμενος εντός του κύκλου, ξεκινάει να αφηγείται μια ιστορία, λέγοντας τη φράση: «Είμαστε στα όρια...». Πετάει το κουβάρι σε έναν μαθητή - μέλος της ομάδας, που καλείται να συνεχίσει αυτή την ιστορία που μόλις ξεκίνησε.

Η ιστορία τελειώνει όταν το κουβάρι επιστρέψει ξανά στα χέρια του εκπαιδευτικού.

Τα μέλη της ομάδας παρατηρούν το σχήμα που έχει δημιουργηθεί εντός του κύκλου, καθώς το κουβάρι άλλαζε χέρια, και σκέφτονται με τι μπορεί να μοιάζει και εάν το σχήμα θα μπορούσε να συσχετιστεί με την ιστορία, που μόλις δημιούργησαν.

2. «Οι παγωμένες εικόνες»

- Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα μέλη της ομάδας ότι χρησιμοποιώντας μόνο τα σώματά τους θα δημιουργήσουν μια ιστορία που έχει τίτλο: «Στα όρια...».
- Ονοματίζει και ορίζει με μία χαρτοταινία τον χώρο, όπου άνθρωποι βρίσκονται σε έναν χώρο (για παράδειγμα: στην τάξη ή στο προαύλιο ενός σχολείου, σε ένα διαμέρισμα, σε ένα γήπεδο, σε έναν σταθμό ενός μέσου μαζικής μεταφοράς, σε μια σελίδα διαδικτύου...) και θέτουν το δικό τους «όριο» (για παράδειγμα: στη ζωή τους, στην ελευθερία τους, στην ασφάλεια τους...).
- Ο εκπαιδευτικός περνά ανάμεσα από τους μαθητές και όποιον ακουμπάει στον ώμο, σηκώνεται και παίρνει τη δική του θέση, «αποτυπώνοντας» με το σώμα του τη στιγμή που θέτει το δικό του όριο και μένει ακίνητος και αμίλητος.
- Ο εκπαιδευτικός μετρά αργά από το 1 έως το 3, προκειμένου οι μαθητές να παραμείνουν στη θέση τους ακίνητοι και αμίλητοι. Περνάει ανάμεσα από τους μαθητές και τους ζητά, ακουμπώντας τους στον ώμο, να διατυπώσουν με μία σύντομη φράση σε ποιον/ποια/τι και γιατί θέτουν το δικό τους όριο.
- Αφού έχουν ακουστεί οι «φωνές», σκέψεις και συναισθήματα, ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να σκεφθούν τι θα ήταν εκείνο που θα άλλαζαν στο σώμα τους, στο βλέμμα τους, ή τι θα έλεγαν δυνατά έτσι ώστε να «οριοθετήσουν» εκείνους που καταπατούν το δικό τους «όριο».
- Ο εκπαιδευτικός μετρά αργά από το 1 έως το 3, προκειμένου οι μαθητές να κάνουν αυτές τις μικρές αλλαγές, οι οποίες όμως θα αλλάξουν τη συνθήκη που είχε διαμορφωθεί λίγα λεπτά πριν.

Σημείωση: Κατά τη διάρκεια αυτής της δράσης είναι προτιμότερο οι μαθητές να ψιθυρίζουν στον εκπαιδευτικό τι σκέφτονται ή τι αισθάνονται και ο εκπαιδευτικός να επαναλαμβάνει δυνατά τη σκέψη τους. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές αισθάνονται πιο ασφαλείς να διατυπώσουν αυτό που πραγματικά σκέφτονται και νοιώθουν ως άνθρωποι

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

που «οριοθετούν», αντιδρούν, προστατεύοντας συλλογικά, ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες.

Καλό θα ήταν επίσης, πριν ακουστούν οι «φωνές» των μαθητών μέσα από τη «φωνή» του εκπαιδευτικού, να επαναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός τη φράση «βάζω το δικό μου όριο στον/στην/στο... γιατί....»

Εναλλακτική πρόταση: ο εκπαιδευτικός περνά ανάμεσα από τους μαθητές και όποιον ακουμπάει στον ώμο, σηκώνεται και παίρνει τη δική του θέση, «αποτυπώνοντας» με το σώμα του τη στιγμή που διεκδικεί τα δικά του «όρια» του και μένει ακίνητος και αμίλητος. Τα ακίνητα σώματα και τα αμίλητα πρόσωπα των μαθητών συνθέτουν μια παγωμένη εικόνα.

Αυτή η παγωμένη εικόνα για λίγα λεπτά θα «ζωντανέψει», για να ακουστούν σκέψεις ή ήχοι, για να φανούν κινήσεις ή αντιδράσεις και στη συνέχεια θα «ξαναπαγώσει».

Όταν η εικόνα «ξαναπαγώσει», ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να σκεφθούν τι θα ήταν εκείνο που θα άλλαζαν στο σώμα τους, στο βλέμμα τους, ή τι θα ήταν εκείνο που θα έλεγαν δυνατά, έτσι ώστε να «οριοθετήσουν» εκείνους που καταπατούν το δικό τους όριο. Ο εκπαιδευτικός μετρά αργά από το 1 έως το 3, προκειμένου οι μαθητές να κάνουν αυτές τις μικρές αλλαγές, οι οποίες όμως θα αλλάξουν τη συνθήκη που είχε διαμορφωθεί λίγα λεπτά πριν.

Σημείωση: ο εκπαιδευτικός ονοματίζει και ορίζει με μία χαρτοταινία τον χώρο, όπου άνθρωποι θέτουν τα δικά τους όρια (για παράδειγμα: στην τάξη ή στο προαύλιο ενός σχολείου, σε ένα διαμέρισμα, σε ένα γήπεδο, σε έναν σταθμό ενός μέσου μαζικής μεταφοράς, σε μια σελίδα διαδικτύου...) και επισημαίνει ότι:

α) κάθε φορά που ένας μαθητής καλείται να πάρει τη θέση του σε αυτό τον χώρο, ο ίδιος θα μετράει αργά και δυνατά από το 1 έως το 3.

β) στην αρχή θα είναι ακίνητοι και αμίλητοι.

γ) με ένα παλαμάκι, που θα δίνεται από τον ίδιο, η παγωμένη εικόνα για λίγα λεπτά θα «ζωντανεύει» και στη συνέχεια θα «ξαναπαγώνει».

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

3. «Ο άλλος και το ήμισυ»

- Τα μέλη της ομάδας σχηματίζουν με τα σώματά τους έναν κύκλο.
- Ο εκπαιδευτικός αφήνει στο κέντρο του κύκλου μία πόσκα για γκράφιτι, ένα πλαστικό μπουκάλι, ένα κινητό τηλέφωνο, ένα σημειωματάριο.
- Ο κύκλος «σπάει», οι μαθητές χωρίζονται σε δυάδες και ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε δυάδα ένα αντικείμενο από τον κύκλο.
- Με αφορμή αυτό το αντικείμενο οι μαθητές δημιουργούν μια σκηνή, στην οποία θα «αποτυπώνεται» μία στιγμή που άνθρωποι θέτουν τα δικά τους όρια. Οι μαθητές μπορούν να μιλούν και να κινούνται ή να μην μιλούν αλλά οι κινήσεις τους να είναι «δράση» και «αντίδραση».

Σημείωση: Το ίδιο αντικείμενο μπορεί **να χρησιμοποιηθεί από δύο διαφορετικές δυάδες μαθητών** και έτσι να δημιουργηθούν ιστορίες με λόγο και κίνηση ή μόνο με κίνηση που μπορεί να μοιάζουν ή να είναι και εντελώς διαφορετικές.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αναζητώντας τα όρια... μέσα από μία ιστορία!

«Υπάρχουν άραγε όρια;»

Με αφορμή αυτό το ερώτημα μπορείτε, εάν επιθυμείτε, να υλοποιήσετε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ακολουθεί.

Παρουσίαση και εφαρμογή του προγράμματος

Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα μέλη της ομάδας ότι θα διερευνήσουν μία ιστορία, η οποία εκτυλίσσεται στα Εξάρχεια.

Κεντρικό πρόσωπο σε αυτή την ιστορία είναι μια φοιτήτρια που τα τελευταία χρόνια ζει στα Εξάρχεια.

Πρώτη δραστηριότητα:

Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα μέλη της ομάδας ότι σε λίγο θα διαβάσει κάποιες γραμμές από το ημερολόγιο της φοιτήτριας.

Πριν ξεκινήσει η ανάγνωση του ημερολογίου, ο εκπαιδευτικός μετράει αργά και δυνατά από το 1-3 προκειμένου να «προετοιμαστούν» τα μέλη της ομάδας για να ακούσουν προσεκτικά τα όσα γράφει η φοιτήτρια στο ημερολόγιό της.

Η πρώτη σελίδα από το ημερολόγιο

Τα τελευταία χρόνια ζω στα Εξάρχεια. Σε μια γειτονιά που για κάποιους είναι σκοτεινή και επικίνδυνη ενώ για άλλους είναι η γειτονιά της απόλυτης ελευθερίας.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι τα Εξάρχεια είναι ο χώρος των αντιθέσεων και των χρωμάτων.

Εδώ οι τοίχοι δεν είναι λευκοί αλλά πολύχρωμοι.

Τα graffiti απλώνονται σχεδόν παντού, σε μέρη φανερά αλλά και κρυφά που πρέπει να ψάξεις, για να τ' ανακαλύψεις.

Άλλα είναι καταγγελτικά και άλλα ερωτικά. Άλλα διεκδικητικά και άλλα χιουμοριστικά. Όλα πάντως έχουν το ενδιαφέρον τους.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Πολλές φορές έχει τύχει να σταθώ μπροστά από ένα graffiti και να το κοιτάω για ώρες. Πραγματικά κάποια από αυτά είναι έργα τέχνης.

Ερωτήματα που μπορούν να τεθούν μετά από την ανάγνωση του ημερολογίου.

- Τι λέει η φοιτήτρια για τη γειτονιά της;
- Τι είναι τα graffiti στα οποία αναφέρεται;
- Πού φτιάχνεται ένα graffiti;
- Πώς φτιάχνεται ένα graffiti;
- Τα graffiti είναι μια αντίδραση; Αμφισβήτηση, ανυπακοή;
- Τα graffiti είναι μουντζούρα; Τέχνη;
- Τα graffiti είναι κάτι παράνομο;
- Υπάρχει ποινή, αν κάποιος κάνει graffiti;
- Σε ποιες περιπτώσεις ένα graffiti θεωρείται «νόμιμο» εάν και κατ' αρχήν είναι παράνομο;
- Για τη φοιτήτρια τα graffiti είναι τελικά μια «τέχνη» ή είναι κάτι άλλο;

Η δεύτερη σελίδα από το ημερολόγιο

Χθες, αργά το βράδυ, καθώς επέστρεφα στο σπίτι μου, είδα γκραφιτάδες να ζωγραφίζουν τον τοίχο του σπιτιού μου. Κοντοστάθηκα, κοίταξα, έφυγα.

Περπάτησα ώρες. Πέρασα από στενά, άγνωστα, μέχρι τότε για εμένα. Είδα σε πολλούς τοίχους “tags, bomb, pieces”.

Στο μυαλό μου, όμως, υπήρχε μια εικόνα: «Κάποιοι ζωγραφίζουν τώρα τον τοίχο του σπιτιού μου».

Ερωτήματα που μπορούν να τεθούν μετά από την ανάγνωση του ημερολογίου.

- Τι έκανε η φοιτήτρια όταν είδε τους γκραφιτάδες;
- Γιατί η φοιτήτρια έφυγε;
- Τι μπορεί να ένιωσε ή να σκέφτηκε όταν είδε τους γκραφιτάδες να ζωγραφίζουν τον τοίχο του σπιτιού της;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αφού εκφραστούν οι προβληματισμοί και οι σκέψεις των μαθητών στα παραπάνω ερωτήματα, ο εκπαιδευτικός δίνει ένα στοιχείο στα μέλη της ομάδας:

Εκείνο το βράδυ, οι γκραφιτάδες ζωγράφιζαν κάτι σχετικό με τη δημοκρατία.

Δεύτερη δραστηριότητα:

Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές ότι σε λίγο, για τις ανάγκες της ιστορίας, θα μπουν σε ρόλο και θα γίνουν οι γκραφιτάδες που εκείνο το βράδυ ζωγράφιζαν στον τοίχο του σπιτιού της φοιτήτριας κάτι για τη δημοκρατία.

Σημείωση: ο εκπαιδευτικός ορίζει τον χώρο όπου οι μαθητές σε ρόλο θα φτιάξουν το graffiti και δίνει πόσες, μαρκαδόρους ή σπρέι.

Τρίτη δραστηριότητα:

Μετά από την ολοκλήρωση του graffiti ο εκπαιδευτικός δίνει ένα νέο στοιχείο στα μέλη της ομάδας:

Οι γκραφιτάδες, εκείνο το βράδυ, έγραψαν στον τοίχο: Λευκοί τοίχοι = μουγγοί άνθρωποι.

Ερωτήματα που μπορούν να τεθούν με αφορμή το σύνθημα: Λευκοί τοίχοι = μουγγοί άνθρωποι

- Τι μπορεί να σημαίνει το σύνθημα «Λευκοί τοίχοι = μουγγοί άνθρωποι»;
- Άραγε, δεν είμαστε μουγγοί, εάν γράφουμε και ζωγραφίζουμε τοίχους;
- Η φοιτήτρια δηλαδή έπαψε να είναι μουγγή, τώρα που ο τοίχος της δεν είναι πια λευκός;

Τέταρτη δραστηριότητα:

Η τρίτη σελίδα από το ημερολόγιο

Το επόμενο βράδυ αποφάσισα να κάνω το δικό μου γκράφιτι πάνω στον τοίχο του σπιτιού μου. Ήθελα τόσο πολύ να καταστρέψω αυτό που είχαν φτιάξει.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Παίρνω σπρέι και γράφω στον δικό μου τοίχο: «Μένω Εξάρχεια. Είναι έγκλημα; Πρέπει να μου βάφεις τον τοίχο;»

Ερωτήματα που μπορούν να τεθούν με αφορμή αυτό που αποφάσισε η φοιτήτρια να γράψει στον τοίχο του σπιτιού της.

- Τι μπορεί να ένωσε και αποφάσισε να γράψει αυτό που έγραψε στον τοίχο;
- Γιατί αντιδρά με αυτόν τον τρόπο η φοιτήτρια;

Με αφορμή την αντίδραση της φοιτήτριας θα ήταν καλό να ξεκινήσει μία συζήτηση που θα στόχευε στο να αναλογιστούν οι μαθητές:

- Ο ιδιωτικός χώρος είναι κάτι άλλο από τον δημόσιο χώρο;
- Τι είναι αυτό που μας κάνει να έχουμε μια άλλη στάση όταν πρόκειται για κάτι που ανήκει αποκλειστικά σε εμάς;
- Γιατί δεν έχουμε την ίδια στάση για κάτι που δεν ανήκει σε εμάς αλλά σε κάποιους άλλους ή για κάτι που μπορεί να ανήκει σε όλους μας;
- Υπάρχουν όρια στις ελευθερίες μας;
- Υπάρχουν όρια στα δικαιώματά μας;
- Πώς διαμορφώνονται τα όρια;
- Χρειάζεται να υπάρχουν όρια;
- Τα όρια περιορίζουν;
- Τα όρια αποκλείουν;
- Τα όρια διχάζουν;
- Τα όρια προστατεύουν;
- Τα όρια διασφαλίζουν;
- Τι είναι τελικά αυτό που μας κάνει να βάζουμε «όριο» στα όρια τα δικά μας, στα όρια των άλλων;

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στο παρόν υλικό οι λέξεις μαθητής, εκπαιδευτικός αναφέρονται αντίστοιχα σε μαθητές και μαθήτριες, σε εκπαιδευτικούς και των δύο φύλων. Η αποκλειστική χρήση του αρσενικού γραμματικού γένους γίνεται για πρακτικούς λόγους.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αναζητώντας τα όρια στο Σπίτι

Εισαγωγή:

Συζητώντας για τις πιο κρυφές & πολύτιμες σχέσεις

Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην οικογένεια. Το προβλέπει εξάλλου ρητά και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Μέχρι την ενηλικίωσή τους, όλες και όλοι έχουν ανάγκη να νιώσουν την προστασία, τη φροντίδα και την τρυφερή ενθάρρυνση των δικών τους ανθρώπων. Η επιστήμη μας λέει ότι, παρόλο που το οικογενειακό περιβάλλον δεν μπορεί να είναι υπεύθυνο για όλες τις πτυχές της εξέλιξης ενός ανθρώπου, ωστόσο μπορεί να διευκολύνει την πλήρη ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη ή να την υπονομεύσει, ακόμη και να την παρεμποδίσει. Οι οικογενειακές είναι, με λίγα λόγια, οι πιο θεμελιώδεις σχέσεις μας που απλώνουν τις ρίζες της εμπειρίας τους, σε όλη μας τη ζωή.

Από τη βρεφική ηλικία, που οι γονείς πρέπει να υποκλιθούν με χάρη στην παιδική παντοδυναμία, βάζοντας σε δεύτερη μοίρα τον εαυτό τους και να αποτελέσουν έναν καθρέφτη για υγιείς αντανakλάσεις του παιδιού όσο ανακαλύπτει τον κόσμο και τον λόγο, μέχρι την εφηβεία που δοκιμάζει τις σχέσεις και τα δυναμικά στην οικογένεια, η ισορροπία αποτελεί πρόκληση.

Ποια ισορροπία όμως; Πρόκειται για την εύθραυστη και πολύτιμη σχέση ανάμεσα σε δικαιώματα και υποχρεώσεις ή ακόμη και σε δικαιώματα μεταξύ τους, ανάμεσα στην ελευθερία και τα όρια, τη γονική μέριμνα και τον σεβασμό της προσωπικότητας του παιδιού, την ανάπτυξη αυτονομίας του και την ανάγκη προστασίας του. Και οι γονείς; Τι δικαιώματα, ανάγκες και υποχρεώσεις έχουν εκείνοι ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν καλά στο ρόλο τους; Και τι προσδοκίες μπορούν να έχουν από τα παιδιά τους; Στον περίπλοκο αυτό συλλογισμό, θα πρέπει να προστεθεί το αυτονόητο: καμία οικογένεια δεν είναι «θερμοκήπιο». Όλες βρίσκονται στην περιδίνηση πολιτικών και κοινωνικών μετασχηματισμών που επηρεάζουν τη λειτουργία της ποικιλοτρόπως, δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο την αναζήτηση μιας κάποιας ισορροπίας.

Σε αυτήν τη θεματική ενότητα, οι ομάδες καλούνται να επεξεργαστούν αυτές τις καθημερινές κρυφές προκλήσεις -που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης πίσω από κλειστές πόρτες σπιτιών- και μέσα από αυτές, υπό το πρίσμα των αναγκών των παιδιών και των εφήβων- να αναανοηματοδοτήσουν την έννοια των οικογενειακών σχέσεων, των δικαιωμάτων και των ορίων τους.

Ερωτήματα & άξονες της συζήτησης:

- Τι είναι για εσάς η οικογένεια; Ποιες εκδοχές της μπορείτε να φανταστείτε;
- Η αγάπη επιτρέπει τα πάντα;
- Μπορούν οι γονείς και τα παιδιά να είναι φίλοι; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.
- Ποια χαρακτηριστικά έχει η ιδανική οικογένεια; Υπάρχει τέτοια; Πώς φαντάζεστε τις σχέσεις των μελών μιας τέτοιας οικογένειας;
- Πόσο επηρεάζουν οι σχέσεις μεταξύ των γονέων το παιδί και με ποιους τρόπους;
- Πώς επηρεάζουν την οικογένεια οι σχέσεις μεταξύ αδερφών; Είναι εύκολη η ισορροπία εκεί;
- Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η ισορροπία μεταξύ δικαιώματος και υποχρέωσης; Μπορείτε να μοιραστείτε πρακτικά παραδείγματα από την καθημερινότητά σας;
- Μπορεί κάποιος, κάποια, κάποιο να βάλει όρια αν δεν (ανα)γνωρίζει τα δικαιώματά του;
- Θεωρείτε ότι οι γονείς έχουν υποχρεώσεις ή δικαιώματα απέναντι στα παιδιά; Ποια είναι αυτά κατά τη γνώμη σας;
- Σταματούν κάπου τα δικαιώματα των γονιών; Αν ναι, πού;
- Συγκρούονται ποτέ τα δικαιώματα γονιών με εκείνα των παιδιών; Για παράδειγμα πώς βρίσκει κανείς την ισορροπία ανάμεσα:
 - ο στο δικαίωμα του γονέα να εποπτεύει και στο δικαίωμα του παιδιού για ιδιωτικότητα.
 - ο στο δικαίωμα του γονέα να αποφασίζει για το παιδί και στο δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει σε αυτές τις αποφάσεις.

- στο δικαίωμα του παιδιού να εκφράζεται ελεύθερα και να κοινωνικοποιείται και στο δικαίωμα του γονέα να θέτει όρια.
 - στο δικαίωμα του γονέα να ζει τη δική του ζωή με τους δικούς του όρους και στο δικαίωμα φροντίδας, προστασίας και ομαλής ανάπτυξης του παιδιού.
 - στην υποχρέωση του γονέα να μεριμνά για τη φοίτηση και την πρόοδο του παιδιού και στο δικαίωμα του παιδιού να έχει ελεύθερο χρόνο.
- Μπορείτε να φανταστείτε και άλλα τέτοια δίπολα ή πιθανές συγκρούσεις; Ποια θα ήταν αυτά;
 - Τι συμβαίνει όταν στο σπίτι δεν μπορούν να μπουν τα όρια; Πώς αισθάνονται τα παιδιά όταν απουσιάζει το πλαίσιο και τι συμβαίνει στη ζωή τους;
 - Υπήρχε θετική ή αρνητική επίπτωση στις σχέσεις μέσα στο σπίτι κατά την περίοδο της πανδημίας; Οι αλλαγές που βίωσαν τα παιδιά σχετίζονται με τις ισορροπίες και τα όρια;
 - Ποια είναι τα όρια που πρέπει να γίνουν σεβαστά όταν οι γονείς χωρίζουν; Πώς παραβιάζονται αυτά στην πράξη κατά τη γνώμη σας;
 - Πότε έχουμε ενδοοικογενειακή βία; Πού αρχίζει η βία; Σε ποιες συμπεριφορές και πρακτικές την εντοπίζετε;
 - Ποιες μορφές μπορεί να πάρει η ενδοοικογενειακή βία; Μπορούμε πάντα να τη διακρίνουμε; Αν όχι, γιατί συμβαίνει αυτό;
 - Πότε τα παιδιά παραβιάζουν τα όρια στις σχέσεις τους με τους γονείς;
 - Χρειάζονται περισσότερα όρια οι έφηβοι στις μέρες μας; Τι ακούτε και τι βλέπετε;
 - Αν απαντήσατε θετικά, τι προτείνετε ότι πρέπει να γίνει ώστε να ξαναβρούν τα παιδιά την ισορροπία στις σχέσεις τους;
 - Τι πρέπει να κάνουμε για να ξαναβρούμε την ισορροπία στην οικογένεια όταν χάνονται τα όρια;
 - Σε ποιον θα λέγατε το πρόβλημά σας αν είχατε παράπονα από τα όρια και τις σχέσεις στο σπίτι και από ποιον/ποιους μπορούν να ζητήσουν βοήθεια οι γονείς;
 - Ποιοι φορείς και υπηρεσίες μπορούν να μας βοηθήσουν με τις σχέσεις μας στο σπίτι, όταν υπάρχει ανάγκη;

Υλικό & Παραπομπές:

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε από το ν.2101/92. Διαθέσιμη εδώ <https://www.synigoros.gr/paidi/downloads/dsdp.pdf>). Εστίαση στα άρθρα 2,3,6,9,12,18 και 19.
- Γενικό Σχόλιο 13 της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού για την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας. Διαθέσιμο εδώ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F13&Lang=en (αγγλικά & γαλλικά).
- Αστικός Κώδικας (άρθρα 1510-1520). Διαθέσιμος εδώ <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/437467/p.d.-456-1984>
- Νόμος 3500/06 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Διαθέσιμος εδώ <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/154457/nomos-3500-2006>

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

A. «Οικογενειακός» καταγισμός (εισαγωγική)

Με πολύ γρήγορο ρυθμό τα μέλη της ομάδας σκέφτονται μοντέλα/εκδοχές οικογένειας και ο συντονιστής/συντονίστρια τα γράφει στον πίνακα, ώστε να συζητηθούν στη συνέχεια. Πρόκειται για στερεοτυπικές αναπαραστάσεις της οικογένειας, υπάρχουν εναλλακτικά μοντέλα; Ποιες σχέσεις αισθανόμαστε ως οικογενειακές;

B. Όλη η οικογένεια σε ένα καπέλο (εισαγωγική)

Ο συντονιστής/συντονίστρια μοιράζει ένα χαρτί και ένα στυλό σε όλους και τοποθετεί ένα καπέλο στο κέντρο του κύκλου της ομάδας ζητώντας από τις μαθήτριες/τους μαθητές να γράψουν με μία φράση, περιπτώσεις όπου διαρρηγνύονται τα όρια και ανατρέπονται οι ισορροπίες στην οικογένεια. Μετά βγάζοντας μία μία τις δηλώσεις από το καπέλο τα μέλη τις συζητούν ομαδικά.

Γ. «Ενδοοικογενειακή» έρευνα στο σχολείο

Τα μέλη της ομάδας φτιάχνουν ένα ερωτηματολόγιο και το μοιράζουν στους συμμαθητές/συμμαθήτριές τους με ερωτήματα σχετικά με τη θεματική (προτείνεται η συμπλήρωση να γίνεται ανώνυμα). Μετά η ομάδα συζητά τα ευρήματα και μπορεί να τα καταγράψει σε μία δική της έκθεση ή να τα κοινοποιήσει σε όλο το σχολείο.

Ενδεικτικά ερωτήματα (πολλαπλών επιλογών και ελεύθερων απαντήσεων):

- Πόσο πιστεύετε ότι εμπιστεύονται τα παιδιά τους γονείς τους για να τους εκμυστηρευτούν ένα σοβαρό πρόβλημα (πολύ, αρκετά, λίγο, καθόλου);
- Πόσο συχνά θεωρείτε ότι είναι τα περιστατικά βίας σε βάρος των παιδιών στο σπίτι (πολύ συχνά, αρκετά συχνά, σπάνια, ανύπαρκτα);
- Πότε, κατά τη γνώμη σας, ανατρέπονται οι οικογενειακές ισορροπίες;
- Πότε παραβιάζουν τα παιδιά τα όρια απέναντι στους γονείς; Πότε παραβιάζουν οι γονείς τα όρια απέναντι στα παιδιά;
- Ποια είναι η μεγαλύτερη υποχρέωση των γονιών απέναντι στα παιδιά τους;
- Αν τη οικογένεια αντιμετωπίσει πρόβλημα με τις σχέσεις μεταξύ των μελών της, από πού πρέπει να ζητήσει βοήθεια (από κανέναν, από υπηρεσία ψυχικής υγείας, από το σχολείο);
- Πόσο επηρεάζονται τα παιδιά από τις προσδοκίες και επιθυμίες των γονιών κατά τη γνώμη σας (πολύ, αρκετά, λίγο, καθόλου);

Δ. Συζήτηση με ειδικό

Η ομάδα μπορεί να καλέσει έναν ειδικό (π.χ. ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό του δήμου) ώστε να συζητήσουν για τις σύγχρονες προκλήσεις στις οικογενειακές σχέσεις.

Ε. Μελέτη οικογενειακών περιπτώσεων

1. Ο Γιώργος είναι 16 ετών. Άλλοτε πηγαίνει και άλλοτε λείπει από το σχολείο διότι «έτσι θέλει». Συχνά επιδεικνύει επιθετική συμπεριφορά απέναντι στις συμμαθήτριες και τους συμμαθητές του και έχει δημιουργήσει έναν πυρήνα στην

τάξη από παιδιά που τον ακολουθούν και τον μιμούνται αναστατώνοντας τη σχολική καθημερινότητα.

Χωριστείτε σε τρεις ομάδες και συζητήστε τα εξής:

- Πώς φαντάζεστε την οικογένεια του Γιώργου; Ποια είναι η ιστορία του και τι σχέσεις έχει με τους γονείς του; (1^η ομάδα)
 - Παραβιάζονται τα δικαιώματα του Γιώργου και των άλλων παιδιών σε αυτήν την υπόθεση; Αν ναι, ποια δικαιώματα πιστεύετε ότι παραβιάζονται; (2^η ομάδα)
 - Τι πρέπει να γίνει με τον Γιώργο; Ποιος πρέπει να κινηθεί για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και σε ποια κατεύθυνση; (3^η ομάδα)
 - Η κάθε ομάδα παρουσιάζει στα υπόλοιπα μέλη τη δουλειά της και στη συνέχεια όλες και όλοι μαζί συζητούν το θέμα και εκφράζουν τις απόψεις τους.
2. Η κ. Άννα, είναι η μαμά της Βικτώριας. Επισκέπτεται το σχολείο της σε εβδομαδιαία βάση, ώστε να ενημερωθεί για την πρόοδο του παιδιού, κάνει υποδείξεις στους εκπαιδευτικούς για το πώς να κάνουν το μάθημα και σπανίως είναι ευχαριστημένη με τις επιδόσεις της Βικτώριας (*Πάλι 18 έφερρες*). Η Βικτώρια είναι εγγεγραμμένη σε πολλούς ομίλους και δραστηριότητες ώστε -όπως της λέει η μητέρα της- να χτίσει ένα καλό βιογραφικό για το μέλλον.
- Παραβιάζονται στην περίπτωση αυτή τα δικαιώματα του παιδιού;
 - Ποιες παραβιάσεις εντοπίζετε;
 - Πώς φαντάζεστε ότι αισθάνεται η Βικτώρια;
 - Τι θα πρέπει να γίνει;
3. Ο κ. Παναγιώτης είναι ο μπαμπάς του Αλκίνοου, που είναι 12 ετών. Έχει νεανικό παρουσιαστικό και δεν χάνει ευκαιρία να επισημάνει ότι με το παιδί του δεν είναι πατέρας και γιος αλλά καλοί φίλοι. Μιλάει στον Αλκίνοο για γυναίκες, του δίνει που και που λίγο αλκοόλ (*γιατί οι άντρες πρέπει να ξέρουν να πίνουν*) και μιλάει στο παιδί

για τις δικές του ερωτικές κατακτήσεις μιας και έχει χωρίσει εδώ και καιρό από τη μητέρα του παιδιού.

- Ποια προβλήματα εντοπίζετε στη συγκεκριμένη συμπεριφορά;
- Σχολιάστε τη δήλωση «δεν είμαστε πατέρας και γιος αλλά φίλοι». Γιατί ένας γονιός μπορεί να λέει κάτι τέτοιο;
- Τι πιστεύετε ότι πρέπει να κάνει ο Αλκίνοος;
- Υπάρχει κάτι άλλο που μπορεί να βοηθήσει τη σχέση πατέρα-γιού;

ΣΤ. Μοιράζοντας ρόλους

Η Μαρινίκη φοιτά στην Α' Λυκείου. Τον τελευταίο καιρό φαίνεται αποτραβηγμένη, δεν κάνει παρέα με κανέναν, έχει πέσει απότομα η επίδοσή της και υπάρχουν υπόνοιες ότι αυτοτραυματίζεται (έχει πάντα τα μανίκια της τραβηγμένα ακόμη κι όταν κάνει ζέστη). Το σχολείο καλεί τους γονείς να τους μιλήσει για το ζήτημα. Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα προετοιμάζει με γνώμονα τη φαντασία και την εμπειρία των συμμετεχόντων το τι θα πει ο εκπαιδευτικός και η άλλη το τι θα απαντούσαν σε μια τέτοια περίπτωση οι γονείς. Στη συνέχεια ακολουθεί η αναπαράσταση με τους τρεις εκπροσώπους των δύο ομάδων (εκπαιδευτικός και δύο γονείς); Ενδεικτικοί άξονες της αναπαράστασης:

- Ποιες λύσεις προτείνει το σχολείο;
- Τι στάση κρατά η οικογένεια; Είναι ενιαία; Συμφωνούν μεταξύ τους οι γονείς;
- Είχαν αντιληφθεί τα προβλήματα του παιδιού;
- Τι μπορεί να κάνει το σχολείο και τι η οικογένεια;
- Ποια προβλήματα μπορεί να αντιμετωπίζουν οι γονείς στη διαχείριση των αναγκών του παιδιού;

Προτεινόμενες ταινίες:

- La famille Bélier (Οικογένεια Μπελιέ), Éric Lartigau (2014) (κατάλληλη για όλη την οικογένεια, πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt3547740/?ref=ttpg_ov)
- Captain Fantastic, Matt Ross (2016) (άνω των 15-Ελλάδα, πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt3553976/?ref=fn_al_tt_1)
- Shoplifters (Κλέφτες καταστημάτων), Hirokazu Koreeda (2018) (άνω των 12-Γερμανία, άνω των 15-H.B., πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt8075192/?ref=fn_al_tt_1)
- Little Miss Sunshine, Jonathan Dayton & Valerie Faris (2006) (άνω των 12-Γερμανία, άνω των 15-H.B., πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt0449059/?ref=nv_sr_srsg_0_tt_3_nm_1_in_0_q_little%2520miss%2520sunshine)
- Everything, everywhere all at once, Daniel Kwan & Daniel Scheinert (2022) (άνω των 15-Ελλάδα, πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt6710474/?ref=nv_sr_srsg_1_tt_7_nm_1_in_0_q_everything%2520)
- The Kid with a bike (Το παιδί με το ποδήλατο), Jean-Pierre & Luc Dardenne (2011) (άνω των 12-Γερμανία και άνω των 15-H.B., πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt1827512/?ref=fn_al_tt_1)
- Anatomy of a Fall (Ανατομία μιας Πτώσης), Justine Triet (2023) (άνω των 12-Ελλάδα, πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt17009710/?ref=nv_sr_srsg_0_tt_8_nm_0_in_0_q_anatomy%2520of%2520a%2520fall)
- The Florida Project, Sean Baker (2017) (άνω των 12-Ελλάδα, πληροφορίες για την ταινία https://www.imdb.com/title/tt5649144/?ref=fn_al_tt_1)

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Προτεινόμενα βιβλία:

- Freud, J. (2017). *Γονείς & Έφηβοι: Μια διαρκής σύγκρουση*. Αθήνα: Πατάκη.
- Miller, A. (2010). *Οι φυλακές της παιδικής μας ηλικίας*. Αθήνα: Ροές.
- Naouri, A. (2012). *Εκπαιδεύοντας τα παιδιά, Όρια στην παιδική παντοδυναμία*. Αθήνα: Κέλευθος.
- *Η Οικογένεια και το Σχολείο: μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με προβλήματα*. (2001). Αθήνα: Gutenberg.
- Κορντιέ, Α. (2008). *Κουμπούρες δεν υπάρχουν: Ψυχανάλυση και σχολική αποτυχία*. Αθήνα: Ολκός.
- Ντολτό, Φ., Ντολτό-Τόλιτς, Κ., & Περσεμινιέ, Κ. (2012). *Έφηβοι: Προβλήματα και Ανησυχίες*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σιδέρης, Ν. (2018). *Τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν! Εμπιστευτική επιστολή σε γονείς που σκέφτονται*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αναζητώντας τα όρια στο Σχολείο

Ερωτήματα & άξονες της συζήτησης:

ΣΥΖΗΤΩ ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΠΟΥ ΘΕΤΕΙ

1. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

- Συζητήστε για τον ρόλο των μαθητικών κοινοτήτων στο σχολείο.
 - ο Μπορείτε να αξιοποιήσετε το υλικό:

α) Κανονισμός λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων Αριθ. 23.613/6/Γ2/4094/23-9-1986 Η αρχική μορφή της ΥΑ (ΦΕΚ 619/Β/25-9-1986) όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με ΥΑ Γ2/336/29-1-1991 (ΦΕΚ 66/Β/14-2-1991)

β) Ο κανονισμός λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων σε «Κείμενο για όλους», Δημοκρατία και Εκπαίδευση, Βουλή των Ελλήνων

- Ποιος ο ρόλος των μαθητικών κοινοτήτων στο σχολείο;
- Υπάρχουν περιπτώσεις στο σχολείο σας που οι μαθητικές κοινότητες έχουν υπερβεί τα όρια που ορίζει η νομοθεσία;

2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. (Υ.Α. 109697/ΓΔ4/24-09-2024 (ΦΕΚ 5387/Β/26-09-2024, ΑΔΑ: ΨΚΤΣ46ΝΚΠΔ-11Φ) του Υπουργείου Παιδείας)

Στο ΦΕΚ αναφέρεται: «Με τον όρο Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας του Σχολείου εννοούμε το **σύνολο των όρων και των κανόνων που αποτελούν προϋποθέσεις**, για να πραγματοποιείται ανενόχλητα, μεθοδικά και αποτελεσματικά το έργο του Σχολείου. **Σκοπός** του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του Σχολείου είναι η **θεμελίωση ενός πλαισίου** που υποστηρίζει το εκπαιδευτικό έργο και την απρόσκοπτη συμμετοχή όλων στην εκπαιδευτική διαδικασία, στη διαμόρφωση κλίματος που στηρίζει την ολόπλευρη ανάπτυξη της

προσωπικότητας των μαθητών/μαθητριών, η εξασφάλιση της σωματικής ασφάλειας και της συναισθηματικής πλήρωσης όλων των μελών της σχολικής κοινότητας».

- Συζητήστε για την αναγκαιότητα ύπαρξης του σχολικού κανονισμού και τον τρόπο που επηρεάζει ή συμβάλλει στη διαμόρφωση του σχολικού κανονισμού.
- Συζητήστε για τους όρους και τους κανόνες που θεωρείτε ότι υποστηρίζουν «το εκπαιδευτικό έργο και την απρόσκοπτη συμμετοχή όλων στην εκπαιδευτική διαδικασία, τη διαμόρφωση κλίματος που στηρίζει την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών/μαθητριών, την εξασφάλιση της σωματικής ασφάλειας και της συναισθηματικής πλήρωσης όλων των μελών της σχολικής κοινότητας».
- Συζητήστε ιδιαίτερα τα εξής θέματα:
 - Τις ποινές
 - Τις απουσίες
 - Την αποκατάσταση ζημιών στον σχολικό χώρο
 - Τη χρήση του κινητού τηλεφώνου
 - Το κάπνισμα
 - Το graffiti

Και προσθέστε όποιο άλλο θέμα θεωρείτε ότι θα έπρεπε να συμπεριληφθεί στον σχολικό κανονισμό.

- Πώς συνέβαλε το προεδρείο του δεκαπενταμελούς μαθητικού συμβουλίου του σχολείου σας στη διαμόρφωση και σύνταξη του Κανονισμού;
- Να συντάξετε ένα ερωτηματολόγιο, στο οποίο να διερευνήσετε τη γνώση που έχουν οι μαθητές και οι γονείς για τον σχολικό κανονισμό.
- Θεωρείτε ότι τηρείται ο Κανονισμός στο σχολείο σας;
- Δεδομένου ότι στην επικαιρότητα καταγράφονται **περιστατικά αποκλίνουσας συμπεριφοράς στα σχολεία**, να αναζητήσετε και να καταγράψετε περιστατικά από τον ημερήσιο τύπο. Στη συνέχεια να σχολιάσετε το άρθρο που ακολουθεί. Τι, κατά την άποψή σας, θεωρείτε ότι θα μπορούσε να επαναφέρει έναν/μία έφηβο/η στην τάξη, όταν αυτός/αυτή παρουσιάζει κατ' επανάληψη αποκλίνουσα συμπεριφορά;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Άρθρο: Η Ιταλία θέλει να επαναφέρει τον σεβασμό στα σχολεία με τους «βαθμούς συμπεριφοράς»

Το νέο μέτρο έρχεται μετά από την τεράστια αύξηση των επιθέσεων μαθητών και γονέων εις βάρος δασκάλων και καθηγητών.

Από τον ημερήσιο τύπο (27 Σεπτεμβρίου 2024)

<https://www.in.gr/2024/09/27/world/italia-thelei-na-epanaferei-ton-sevasmo-sta-sxoleia-tous-vathmous-sympertiforas/>

3. ΤΑ ΟΡΙΑ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ

Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

- Να καταγράψετε τα εργαλεία της τεχνολογίας που χρησιμοποιείτε στο σχολείο, στη μελέτη σας και να συζητήσετε τον ρόλο τους.
- Ποια θεωρείτε ότι είναι **τα όρια στη χρήση της Τεχνολογίας** (κινητά τηλέφωνα, smartphone, smartwatches, artificial intelligent κ.λπ.);
- Να διαβάσετε και να σχολιάσετε τα άρθρα που ακολουθούν. Θα βάζατε όρια στη χρήση της τεχνολογίας στο σχολείο και αν ναι ποια θα ήταν αυτά;

Άρθρα

Όταν η τεχνητή νοημοσύνη γράφει εργασίες για την «Ιλιάδα»

Η χρήση της νέας τεχνολογίας από φοιτητές υπονομεύει την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, θέτοντας σε δοκιμασία τον ρόλο των πανεπιστημίων.

Από τον ημερήσιο τύπο Έντυπη έκδοση «ΤΑ ΝΕΑ» <https://www.in.gr/2023/05/17/in-science/technology/otan-texniti-noimosyni-grafei-ergasies-gia-tin-iliada/> (απόσπασμα-17/05/2023)

ΗΠΑ: Γονείς μηνύουν σχολείο επειδή ο γιος τους τιμωρήθηκε για... ψηφιακό «σκονάκι»

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Γονείς ενός μαθητή αποφάσισαν να μηνύσουν το σχολείο του, όταν το παιδί τιμωρήθηκε γιατί χρησιμοποίησε λογισμικό τεχνητής νοημοσύνης για να ολοκληρώσει εργασία του

Από τον ημερήσιο τύπο (24 Οκτωβρίου 2024) <https://www.in.gr/2024/10/16/world/ipa-goneis-minyoun-sxoleio-epeidi-o-gios-tous-timorithike-gia-psifiako-skonaki/>

4. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Με δεδομένο το γεγονός ότι η νομοθεσία δίνει πρωταγωνιστικό ρόλο στις μαθητικές κοινότητες για τη **δημιουργία επετειακών εκδηλώσεων στις εθνικές γιορτές:**

- Πώς φαντάζεστε ότι θα μπορούσε να εμπλακεί το 15μελές για την παρουσίαση των σχολικών γιορτών;
- Ποια αποτελέσματα, θετικά ή αρνητικά, θα μπορούσαν να προκύψουν;
- Ποια όρια θεωρείτε ότι θα πρέπει να τηρηθούν;
- Νομίζετε ότι πρέπει να **υπάρχουν όρια μεταξύ της «τυπικής» διδασκαλίας στην τάξη και της «άτυπης» διδασκαλίας;**
- Όταν υπερβαίνουμε, δηλαδή, τον αριθμό που ορίζει η νομοθεσία των διδακτικών/εκπαιδευτικών επισκέψεων, αθλητικών δραστηριοτήτων, διαφόρων δράσεων εκτός ή εντός σχολείου πιστεύετε ότι αυτό γίνεται σε βάρος των μαθημάτων στην τάξη; Ποια θα ήταν τα όρια;

5. ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

- Τι εννοούμε με τον όρο «**σχολικός εκφοβισμός**»;
- Διαβάστε το σχετικό ΦΕΚ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 5029 «Ζούμε Αρμονικά Μαζί - Σπάμε τη Σιωπή»: Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις.
file:///C:/Users/User/Downloads/20230100055.pdf
- Τι ορίζεται ως ενδοσχολική βία και εκφοβισμός;

- Να σχολιάσετε τις δράσεις και τα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού που προβλέπονται. Έχουν εφαρμοστεί στο σχολείο σας και αν ναι, πόσο αποτελεσματικά αποδείχτηκαν;
- Έχουν καταγραφεί περιστατικά ενδοσχολικής βίας στο σχολείο σας;
- Γνωρίζετε εάν υπάρχουν περιστατικά ενδοσχολικής βίας στο σχολείο σας τα οποία έχουν συμβεί αλλά δεν έχουν ούτε αναφερθεί ούτε καταγραφεί;
- Έχετε ως μαθητικές κοινότητες συζητήσει το θέμα και αναλάβει δράσεις για να θέσετε όρια σε συμπεριφορές που έχουν χαρακτηριστικά εκφοβισμού;

Προτεινόμενη δράση: τα τρία τελευταία ερωτήματα θα μπορούσαν να διατυπωθούν σε μορφή ερωτηματολογίου που απευθύνεται στους μαθητές του σχολείου σας.

Υλικό & Παραπομπές:

Ισχύουσα σχολική νομοθεσία

- Σχολικός εκφοβισμός

<https://dide.lef.sch.gr/2023/03/10/nomos-5029-fek-55-a-2023-sxoliki-bia/> Νόμος 5029/2023:

- Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν στην έναρξη και λήξη του σχολικού και διδακτικού έτους, στις αργίες, στις διακοπές, στις εγγραφές, στις μετεγγραφές, στη φοίτηση, στις απουσίες, στα παιδαγωγικά μέτρα, στον χαρακτηρισμό της διαγωγής και στην οργάνωση

https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-2023/FEK-2024-Tefxos%20B-05130-downloaded%20-11_09_2024.pdf Υπ. Απόφαση 102791/ΓΔ4:

- Τροποποίηση της υπό στοιχεία 102791/ΓΔ4/10-09-2024 κοινής απόφασης Υπουργού και Υφυπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν στην έναρξη και λήξη του σχολικού και διδακτικού έτους, στις αργίες, στις διακοπές, στις εγγραφές, στις μετεγγραφές, στη φοίτηση, στις απουσίες, στα παιδαγωγικά μέτρα, στον χαρακτηρισμό της διαγωγής και στην οργάνωση των σχολικών μονάδων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» (Β' 5130)

<https://nomotelia.com.gr/%CF%85%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B8%CE%B1-110490-%CE%B3%CE%B44-24-%CF%86%CE%B5%CE%BA-5435-%CE%B2-27-9-24/> Υπ. Απόφαση 110490/ΓΔ4/2024

- Εύρυθμη λειτουργία σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

<https://dide-new.flo.sch.gr/evrythmi-leitourgia-scholikon-monadon-protovathmias-kai-defterovathmias-ekpaidefsis/> Εγκύκλιος του ΥΠΕΘΑ με αρ. πρωτ.:114188/ΓΔ4:

- Παράδειγμα Σχολικού Κανονισμού

https://blogs.sch.gr/1gymchal/foitisi/kanones_symperiforas_mathiton/

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

A. Σήμερα το πρωί η υπεύθυνη για την προσευχή καθηγήτρια διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε το ασύρματο μικρόφωνο στη θέση που τοποθετείται επί χρόνια μετά την πρωινή προσευχή. Μέσα στον χώρο που φυλάσσεται το μικρόφωνο στεγάζεται ένα τμήμα του σχολείου. Μπορείτε να χωριστείτε σε τρεις ομάδες και κάθε ομάδα να αναλάβει να διατυπώσει προτάσεις για τα εξής θέματα:

- Πώς νομίζετε ότι πρέπει να διαχειριστεί το θέμα το σχολείο;
- Ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του 5μελούς και του 15μελούς του σχολείου;
- Αν δεν βρεθεί τελικά, ποιος πρέπει να αναλάβει το κόστος της αγοράς του;

B. Να καταγράψετε συμβάντα της σχολικής ζωής που θεωρείται ότι γίνεται υπέρβαση των ορίων. Να χωριστείτε σε 4 ομάδες. Να περιγράψετε το συμβάν και να εξηγήσετε γιατί αποτελεί υπέρβαση των ορίων, ποιο είναι το όριο, πώς επηρεάζει το σύνολο της σχολικής ζωής και την ομαλή λειτουργία της και πώς θα μπορούσε να αποκατασταθεί η τάξη.

Γ. Τα όρια στο σχολείο θεωρείτε ότι ενώνουν ή χωρίζουν, προστατεύουν ή διχάζουν; Να θέσετε το ερώτημα στην αρχή και στο τέλος του προγράμματος.

Στην έναρξη του προγράμματος να καταγράψετε τις αρχικές σας απόψεις ατομικά σε ένα ημερολόγιο και να προσθέτετε και να σχολιάζετε την άποψή σας, έτσι όπως

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

διαμορφώνεται με την εξέλιξη της συζήτησης στο πρόγραμμα. Στο τέλος του προγράμματος να παρατηρήσετε εάν υπήρξαν διαφοροποιήσεις και γιατί.

Προτεινόμενες ταινίες:

- Blackboard Jungle (Η ζούγκλα του μαυροπίνακα), Richard Brooks (1955)
- To sir, with love (Στον κύριό μας με αγάπη), James Clavell (1967)
- Μάθε παιδί μου γράμματα, Θόδωρος Μαραγκός (1981)
- Dead poets society (Ο κύκλος των χαμένων ποιητών), Peter Weir (1989)
- Ο Ψύλλος, Δημήτρης Σπύρου (1990)
- Τα δελφινάκια του Αμβρακικού, Ντίνος Δημόπουλος (1993)
- Dangerous minds (Ασυμβίβαστη γενιά), John N. Smith (1995)
- Good Will Hunting (Ο ξεχωριστός Γουίλ Χάντινγκ), Gus Van Sant (1997)
- American History X, (Μαθήματα Αμερικανικής Ιστορίας) Tony Kaye (1998)
- Το καναρινί ποδήλατο, Δημήτρης Σταύρακας (1999)
- The Emperor's club (Η λέσχη των Αυτοκρατόρων), Michael Hoffman (2003)
- Mona Lisa smile (Το χαμόγελο της Μόνα Λίζα), Mike Newell (2003)
- Les choristes (Τα παιδιά της χορωδίας), Christophe Barratier (2004)
- Take the lead (Νιώσε τον ρυθμό), Liz Friedlander (2006)
- Die welle (Το κύμα), Dennis Gansel (2008)
- Entre les murs (Ανάμεσα στους τοίχους), Laurent Cantet (2008)
- Summerhill, Jon East (2008)

Αναζητώντας τα όρια στον Αθλητισμό

Ερωτήματα & άξονες της συζήτησης:

1. Ο αθλητισμός είναι ένας θετικός τρόπος ζωής...

Ο αθλητισμός είναι διασκέδαση...

Ο αθλητισμός είναι κοινωνικοποίηση...

Ο αθλητισμός είναι εκτόνωση...

Ο αθλητισμός είναι υγεία...

Ο αθλητισμός είναι επάγγελμα...

- Συμφωνείτε με τις παραπάνω προτάσεις/διαπιστώσεις;
- Θα μπορούσατε να σκεφθείτε και άλλα **οφέλη** για τον άνθρωπο που προκύπτουν μέσα από την ενασχόληση με τον αθλητισμό;
- Υπάρχει **κάποιο σημείο/κάποιο όριο** πέρα από το οποίο ο αθλητισμός **παύει να έχει** τα οφέλη που σκεφθήκατε; Ποιο είναι το σημείο/όριο αυτό; Πώς μπορούμε να το προσδιορίσουμε; Τι μπορούμε να κάνουμε για να μην το ξεπεράσουμε;
- Πότε πρέπει το χόμπι να γίνεται επάγγελμα;

2. Τα **ψυχολογικά όρια** του αθλητή/της αθλήτριας

- Ο αθλητισμός είναι μόνο μια καθαρά σωματική διαδικασία; Είναι μόνο μια δραστηριότητα του σώματος ή εμπλέκονται στον αθλητισμό και η ψυχή και το πνεύμα του ανθρώπου;
- Ποιες ψυχικές δυνάμεις απαιτούνται;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

3. Το ήθος του αθλητή/της αθλήτριας:

I. εὖ ἀγωνίζεσθαι

- Ποια είναι η σημασία της φράσης;
- Πώς οριοθετείται ένας αθλητικός αγώνας με την προσθήκη του προσδιορισμού **εὖ**;
- Μέχρι πού μπορούμε να φθάσουμε για τη νίκη;
- **Σεβασμός** στον/στην αντίπαλο, στον συναθλητή/στη συναθλήτρια, τον εαυτό μου, τους νόμους, τους κανόνες του παιχνιδιού: Πώς η έννοια του σεβασμού διαπερνά την ενασχόληση με τον αθλητισμό και οριοθετεί τη δράση του ατόμου στο πλαίσιο του αθλητισμού;

II. Διαχείριση της ήττας

Η ενασχόληση με τον αθλητισμό συχνά επιφυλάσσει στιγμές ήττας και απαιτεί από τον αθλητή/την αθλήτρια να είναι σε θέση να διαχειριστεί την ήττα αυτή.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Πώς μπορεί ένας αθλητής/μία αθλήτρια να οριοθετήσει τη συμπεριφορά του/της κατά τη διαχείριση της ήττας;
- Σκεφθείτε και αναφέρετε θετικά και αρνητικά παραδείγματα αθλητών και συζητήστε αν και κατά πόσο είναι σημαντική η οριοθέτηση της συμπεριφοράς κατά τη διαχείριση της ήττας.
- Πώς διαχειρίζεται ο αθλητής/η αθλήτρια την απόσυρση λόγω ηλικίας ή τραυματισμού;

4. Το ήθος του θεατή: Φίλαθλος ή οπαδός;

- Υπάρχει κάποιο όριο/κάποια διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους; Ποια είναι η ευθύνη των συνδέσμων φιλάθλων στην πυροδότηση φαινομένων φανατισμού;
- Πού οφείλονται τα **φαινόμενα βίας** που συχνά παρατηρούνται σε γήπεδα και σε άλλους χώρους άθλησης;

- Πώς θα αντιμετωπίσουμε φαινόμενα βίας; Ερευνήστε το παράδειγμα της Αγγλίας.
- Ποια η ατομική ευθύνη των φιλάθλων, των παικτών/ομάδων/παραγόντων και ποιος ο ρόλος της πολιτείας στην οριοθέτηση της συμπεριφοράς των φιλάθλων και την εξάλειψη των φαινομένων βίας στον αθλητισμό;
- **Η ρητορική μίσους στον αθλητισμό:** Εντοπίζετε ρητορική μίσους στον αθλητισμό; Ποια η γενεσιουργός αιτία της; Ποιες μπορεί να είναι οι συνέπειές της; Πώς μπορούμε να την εξαλείψουμε;
- Εκπαιδεύοντας τον/τη φίλαθλο του αύριο: Ο ρόλος του σχολείου και των σχολικών πρωταθλημάτων.

5. Άτομα με αναπηρία και αθλητισμός:

- Υπάρχουν όρια στην ενασχόληση των ατόμων με αναπηρία με τον αθλητισμό;
- Πώς μπορούν τα άτομα με αναπηρία να ενθαρρυνθούν να ασχοληθούν με τον αθλητισμό;
- Ποιες πρωτοβουλίες θα προτείνατε να αναληφθούν από την Πολιτεία προς την κατεύθυνση αυτή;

6. Εμπορευματοποίηση και Αθλητισμός: χορηγοί, διαφήμιση, στοιχηματισμός/ τυχερά παιχνίδια/υψηλές αμοιβές:

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Αλλοιώνονται οι αξίες του αθλητισμού όταν μπαίνουν στο προσκήνιο οι χορηγοί, οι ιδιοκτήτες των ομάδων, οι διαφημίσεις;
- Είναι θεμιτό να διαφημίζουν οι αθλητές/αθλήτριες ανθυγιεινά προϊόντα ή βλαβερές συνήθειες;

- Πρέπει να υπάρχουν όρια στις αμοιβές των αθλητών/αθλητριών;
- Αναζητώντας τα όρια μεταξύ του προτύπου ζωής και του σταρ.
- «Χωράει» το στοίχημα στο αθλητικό ιδεώδες;
- Στημένοι αγώνες: Πώς θα θέσουμε όρια στον χρηματισμό των διαιτητών;
- Διερευνώντας τα όρια του Ολυμπιακού ιδεώδους

<https://businessvoice.gr/news/765345/oi-etairies-pou-chrimatodotoun-tous-olybiakous-sto->

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

[parisi/#:~:text=Οι%20κύριοι%20χορηγοί%20περιλαμβάνουν%20εταιρείες,συμμετέχουν%20ως%20Παγκόσμιοι%20Ολυμπιακοί%20Εταίροι](#)

7. Σκευάσματα και doping:

- Πώς μπορεί να βάλει ένας αθλητής/μία αθλήτρια τα όριά του στην κατανάλωση σκευασμάτων που βοηθούν στην επίτευξη υψηλών στόχων;
- Αξίζει να καταστρέψει κάποιος/α την αθλητική καριέρα του/της για ένα ρεκόρ;
- Στα όρια της υγείας: Αξίζει το ρεκόρ; Οι περιπτώσεις των αθλητών που άλλαξε η ζωή τους.

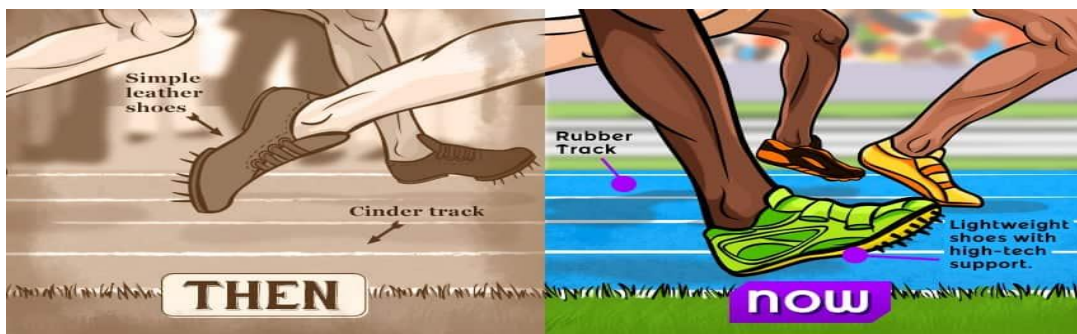
8. Ο αθλητισμός στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον

- Ποια ήταν τα ιδεώδη και οι αξίες του αθλητισμού στην αρχαιότητα; Πόσο έχουν αλλάξει τα δεδομένα αυτά σήμερα; Εντοπίστε κοινά σημεία και διαφορές και προσπαθήστε να τα εξηγήσετε.
- Παρατηρήστε τις παρακάτω εικόνες και συζητήστε για την εξέλιξη της τεχνολογίας του αθλητισμού και του αθλητικού εξοπλισμού.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- **Στα όρια της νίκης:** Photo finish όταν η τεχνολογία ορίζει τον νικητή.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αξίζει το χρυσό μετάλλιο εκείνος που κερδίζει *οριακά*;

- Τεχνητή νοημοσύνη και αθλητισμός:

- Πιστεύετε ότι η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αλλάξει τα δεδομένα του αθλητισμού στο μέλλον;
- Υπάρχουν όρια στη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης και της τεχνολογίας στον αθλητισμό; Ποιος/ποια/τι πρέπει να τα θέσει;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υλικό & Παραπομπές:

- <https://www.wada-ama.org/en>
- <https://www.kathimerini.gr/athletics/1047905/yparchoyn-oria-ston-athlitismo/>
- https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://eclass.uth.gr/modules/document/file.php/PE_U_253/12_%25CE%2594%25CE%25B9%25CE%25B1%25CF%2586%25CE%25B8%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25AC_%25CE%2595%25CE%25BC%25CF%2580%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25B5%25CF%2585%25CE%25BC%25CE%25B1%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2580%25CE%25BF%25CE%25AF%25CE%25B7%25CF%2583%25CE%25B7_%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25BD_%25CE%2591%25CE%25B8%25CE%25BB%25CE%25B7%25CF%2584%25CE%25B9%25CF%2583%25CE%25BC%25CF%258C.pptx&ved=2ahUKEwiS16nvleSJAxUIA9sEHbTECbKQFnoECCYQAQ&usg=AOvVaw2QPesX6umi62kQhjuQf04V
- <https://olympics.com/ioc/prevention-competition-manipulation/regulations-legislation>
- <https://www.kathimerini.gr/athletics/563291728/athlites-paradechontai-oti-symmeteichan-se-stimena/>

Για την ιστορία του doping:

- <http://scholar.uoa.gr/sites/default/files/ikamper/files/doping.pdf>
- <https://www.mixanitouxronou.gr/quot-moy-sterisan-ti-chainti-quot-i-athlitria-poy-gennithike-gynaika-kai-anagkastike-na-allaxei-fylo-apo-ypervoliki-chrisi-anavolikon-i-metamorfosi-tis-sfairovoley-se-antreas-krigker/>

Προτεινόμενες ταινίες:

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Chariots of fire (Οι Δρόμοι της Φωτιάς), Hugh Hudson (1981)
- Race (Ο άνθρωπος που ταπείνωσε τον Χίτλερ), Stephen Hopkins (2016)
- Κινηματογραφική ταινία – ντοκιμαντέρ *«Τα όριά μας»* (2021) Ο κ. Γιάννης Χατζήμπεης, ο πρώτος Έλληνας αθλητής με αναπηρία που ολοκλήρωσε τον μααραθώνιο αγώνα Τριάθλου Ironman. Ο κ. Χατζήμπεης, ως ομιλητής (motivational speaker), απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους διδάσκοντάς τους τη συμπερίληψη, την κατανόηση και, τελικά, την αληθινή ανθρώπινη επικοινωνία. Δείτε περισσότερα σε [δημοσίευμα εδώ](#).

Αναζητώντας τα όρια στις Τέχνες

Εισαγωγή:

Οι Τέχνες μάς βοηθούν να αντικρίζουμε τον κόσμο κατάματα χωρίς φόβους και ανασφάλειες, ανοίγοντας ταυτόχρονα τον δρόμο για προβληματισμό, διάλογο και επικοινωνία. Μας προσφέρουν αισθητική απόλαυση, δημιουργικότητα, εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης ενδεχόμενων δυσκολιών, ευελιξία στην επίλυση καθημερινών προβλημάτων, διευρύνουν τη φαντασία μας, έχουν παιδευτικό και θεραπευτικό ρόλο. Είναι τρόπος έκφρασης και διαχείρισης σκέψεων, συναισθημάτων, απόψεων. Είναι μέσον ψυχαγωγίας. Καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ατομική και κοινωνική μας ταυτότητα, μας εντάσσουν σε κοινωνικές ομάδες, δίνοντας έμφαση στο αίσθημα του «ανήκειν», ενώ παράλληλα μας βοηθούν να αναπτύξουμε την αυτονομία, την ανεξαρτησία μας, να γίνουμε πιο υπεύθυνοι, αποφασιστικοί και διαλλακτικοί απέναντι στο διαφορετικό. Μέσω των Τεχνών αποκτάμε δεξιότητες, που πολλές φορές ούτε καν φανταζόμασταν ότι είχαμε. Και τελικά οι Τέχνες εστιάζουν στο πόσο ξεχωριστοί είμαστε, προβάλλοντας ταυτόχρονα και τη μοναδικότητα των άλλων.

Τι ισχύει όμως για τα όρια στις Τέχνες; Υπάρχουν; Και εάν ναι, ποιος τα καθορίζει και με ποια κριτήρια; Αυτό που θεωρώ εγώ Τέχνη, είναι για όλους Τέχνη;

Στο παρόν εκπαιδευτικό υλικό θα επιχειρήσουμε να αναζητήσουμε τα όρια στις Τέχνες.

Ερωτήματα & άξονες της συζήτησης:

- Ποιες λέξεις σάς έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τη λέξη *Τέχνες*;
- Ποια είναι τα κριτήρια για να χαρακτηρίσω κάτι ως *Τέχνη*;
- Μπορούμε όλοι ισότιμα ανεξάρτητα από τα ποιοτικά μας χαρακτηριστικά και στη θεωρία και στην πράξη να συνδιαλεγόμαστε σε ζητήματα που αφορούν στις Τέχνες

ή η θεωρητική και πρακτική ενασχόληση με τις Τέχνες αποτελεί προνόμιο μόνο των ειδικών;

- Υπάρχουν όρια στις Τέχνες; Εάν ναι, ποιος τα καθορίζει και με ποια κριτήρια;
- Αυτό που θεωρώ εγώ ως *Τέχνη*, είναι για όλους *Τέχνη*;
- Επιτρέπεται η λογοκρισία στις Τέχνες;
- Τι σας κινητοποιεί για να ασχοληθείτε με τις Τέχνες;
- Οι Τέχνες υπάρχουν μόνο σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα ή μήπως τις εντοπίζουμε σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής μας ζωής;
- Πώς μπορεί να εκφράζονται ποικίλες μορφές Τέχνης σε ανοιχτά ή κλειστά περιβάλλοντα; Σε ιδιωτικό ή δημόσιο χώρο;
- Πώς μπορεί να εκφράζονται ποικίλες μορφές Τέχνης ως στατικές ή διαδικαστικές αναπαραστάσεις πολλών ή μιας σκέψης, μιας ιδέας, ενός συναισθήματος, μιας σύγκρουσης, μιας συγκερασμένης σύνθεσης;
- Έχετε ακούσει ποτέ πριν τις έννοιες: μνημείο, εναλλακτικό μνημείο ή αντι-μνημείο, εγκατάσταση (installation), εφήμερο μνημείο/εφήμερη εγκατάσταση, συμμετοχικά project δημόσιας τέχνης και δημόσιας ιστορίας, κοινωνικά ή πολιτικά προσανατολισμένη τέχνη σύγχρονη τέχνη και κοινωνική δικαιοσύνη;
- Γιατί κάποιος μπορεί να μην επιθυμεί να ασχοληθεί με τις Τέχνες;
- Επικοινωνούν οι Τέχνες με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες μας;
- Πιστεύετε ότι οι Τέχνες ενισχύουν τους δημοκρατικούς θεσμούς; Εάν ναι, αναφέρετε παραδείγματα.
- Τι ορίζει το Σύνταγμα της Ελλάδος για το δικαίωμα στις Τέχνες;
- Μπορεί το Κράτος να επέμβει ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο ενός έργου Τέχνης; Και εάν **ναι**, σε ποιες περιπτώσεις;
- Μπορεί ένας πολίτης να ζητήσει την επέμβαση του Κράτους, σε περίπτωση που αισθάνεται ότι ένα έργο Τέχνης προσβάλλει την αξιοπρέπειά του;

■ Οι ερωτήσεις αποσκοπούν στο να τροφοδοτήσουν ενδιαφέρουσες και πλούσιες συζητήσεις με τους/τις μαθητές/τριες. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις και

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

αυτό θα πρέπει να επισημανθεί από την αρχή. Στόχος είναι οι έφηβοι/ες να συμμετάσχουν, να ανταλλάξουν απόψεις και να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις τους.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

A. Το κάψιμο των βιβλίων

Ήταν 10 Μαΐου του 1933. Εκείνη την ημέρα περίπου 40.000 άνθρωποι συγκεντρώθηκαν σε κεντρική πλατεία του Βερολίνου με έναν και μόνο σκοπό: να ρίξουν στην πυρά όσα βιβλία είχαν κατασχέσει θεωρώντας τα αντιγερμανικά. Με τον όρο αντιγερμανικό εννοούσαν ό,τι είχε γραφτεί από Εβραίους, κομμουνιστές, σοσιαλιστές, αριστερούς. Από όσους δηλαδή το ναζιστικό καθεστώς συγκατάλεγε στους εχθρούς του. Θιασώτες της λογοτεχνικής κάθαρσης ήταν φοιτητές, καθηγητές πανεπιστημίων και μέλη των Ες Ες, οι οποίοι με αναμμένους πυρσούς παρέδωσαν στη στάχτη περίπου 100.000 βιβλία, φωνάζοντας περίτρανα το όνομα του συγγραφέως του βιβλίου που έριχναν στην πυρά, ενώ το συγκεντρωμένο πλήθος επιδοκίμαζε με χειροκροτήματα.

Την ημέρα εκείνη παραδόθηκαν στις φλόγες έργα των Καρλ Μαρξ, Άλμπερτ Αϊνστάιν, Σίγκμουντ Φρόυντ, Έλεν Κέλερ, Μπέρτολτ Μπρεχτ και Έρνεστ Χεμινγκουέι. Η Έλεν Κέλερ σε ανοιχτή επιστολή προς τους ναζί φοιτητές, έγραψε: «Μπορείτε να κάψετε τα βιβλία μου και τα βιβλία των καλύτερων μυαλών στην Ευρώπη, αλλά οι ιδέες που περιέχουν αυτά τα βιβλία έχουν βρει εκατομμύρια αποδέκτες και θα συνεχίσουν να βρίσκουν». Ενώ η αντίδραση του ψυχαναλυτή Σίγκμουντ Φρόυντ, γεμάτη ειρωνεία και δηκτικό ύφος ήταν η εξής: «Στον Μεσαίωνα θα έκαιγαν εμένα. Τώρα καίνε μόνο τα βιβλία μου».

[Πηγή: Μηχανή του Χρόνου

<https://www.mixanitouxronou.gr/to-quot-olokaytoma-ton-vivlion-quot-apo-toys-nazi-poi-oi-symmeteichan-stin-pyra-kai-i-stasi-toy-pneumatikoy-kosmoy/>]

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Τι πίστευαν ότι έκαιγαν οι ναζί ρίχνοντας στην πυρά τα συγκεκριμένα βιβλία;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Μπορεί κάποιος να καταστρέφει ένα έργο Τέχνης, το οποίο κρίνει ότι είναι αντίθετο με την πολιτική του ιδεολογία;
- Καταστρέφω ένα έργο Τέχνης σημαίνει ότι αφανίζω και τις ιδέες που το συνοδεύουν;
- Σχολιάστε τη φράση του Σίγκμουντ Φρόυντ.
- Με ποιον τρόπο οι πνευματικοί άνθρωποι οφείλουν να στέκονται απέναντι στα ολοκληρωτικά καθεστώτα;
- Δείτε ένα έργο της Documenta 14, ποιες σκέψεις κάνετε για τον «Παρθενώνα των βιβλίων»: <https://www.documenta14.de/gr/news/25206/the-parthenon-of-books-celebration-of-the-accomplishment-of-the-collection-of-forbidden-books>
- Μπορείτε να δημιουργήσετε το δικό σας «εναλλακτικό μνημείο – αντι-μνημείο» σχετικά με ένα «εν εξελίξει κοινωνικό γλυπτό».

B. Το Σύνταγμα της Ελλάδος

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος (Άρθρο 16, παρ. 1): « Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες· η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα».

[Πηγή: Βουλή των Ελλήνων

<https://www.hellenicparliament.gr/el/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>]

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Η ελληνική νομοθεσία ανάγει την Τέχνη σε συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα και προστατευόμενο αγαθό. Εκτός από την ευθύνη της Πολιτείας, οι πολίτες έχουμε καθήκον να προστατεύσουμε την Τέχνη; Και ναι, με ποιον τρόπο μπορούμε να το κάνουμε αυτό;
- Υπάρχει επίσημη Τέχνη σύμφωνα με το Σύνταγμα; Εάν όχι γιατί;
- Ποια είδη Τέχνης προστατεύονται σύμφωνα με το Σύνταγμα;

- Υπάρχουν όρια που εννοούνται ακόμα και εάν δεν αναφέρονται στη νομοθεσία, που δεν πρέπει να ξεπερνιούνται στις Τέχνες; Και εάν ναι, ποια είναι αυτά;
- Πότε η Πολιτεία επεμβαίνει σε ό,τι αφορά στη μορφή και στο περιεχόμενο ενός έργου Τέχνης;

Γ. Ο Γκαίτε και η Τέχνη

«Η επιστήμη και η Τέχνη ανήκουν σε όλο τον κόσμο, και μπροστά τους εξαφανίζονται όλα τα σύνορα».

Βολφγκανγκ Γκαίτε (Γερμανός ποιητής και φιλόσοφος)

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα *σύνορα* που εξαφανίζει η Τέχνη;
- Με ποιον τρόπο η Τέχνη εξαφανίζει όλα τα *σύνορα*;
- Παρόλο που η Τέχνη εξαφανίζει όλα τα *σύνορα*, έχει η ίδια όρια;
- Γιατί η Τέχνη και η επιστήμη ανήκουν σε όλο τον κόσμο;
- Έχουν όλοι οι άνθρωποι πρόσβαση στην Τέχνη και την επιστήμη;

Δ. Τέχνες και Χώρος

1. Η έκθεση του έργου τέχνης στον δημόσιο χώρο, χωρίς τον φύλακα του μουσείου να παραμονεύει και χωρίς τις απαγορεύσεις «Μην αγγίζετε», μέσα από την αμεσότητα έκθεσής του, διαρρηγνύει και υπονομεύει την καθεστηκυία απόσταση θέασης, υποδοχής και πρόσληψής του. Το έργο τέχνης όντας εκτεθειμένο, έρμαιο αφενός των καιρικών συνθηκών, της εκούσιας ή ακούσιας διάθεσής του από τον καλλιτέχνη σε μια διαδικασία φθοράς-μεταμόρφωσης από τον θεατή, και αφετέρου των διαθέσεων του αστού θεατή μετατρέπεται σε ένα πιο δημοκρατικό (δέκτη) μέσο επικοινωνίας μέσα από την εφήμερη ύπαρξή του έως σημείο βανδαλισμού. Έτσι, από πομπός (εξουσία), όταν βρίσκεται σε ένα μουσείου ή γκαλερί, αντικαθιστά τις μουσειακές απαγορεύσεις θέασης με δεσμούς εμπιστοσύνης, καθώς τοποθετείται σε μια θέση έκθεσης λιγότερο ισχυρή. Το ελεύθερα προσιτό, υπαίθριο έργο τέχνης είναι σαφώς πιο τρωτό και ευάλωτο από το

προστατευμένο ενός μουσείου και ο βανδαλισμός που διαπράττεται σ' αυτό, αγγίζει κάποιο βαθύ κουμπί του φόβου μας. Χτυπά όχι μόνο τη ζωγραφική, το γλυπτό ή την εγκατάσταση που στόχευσαν, αλλά τους δεσμούς αυτής της εμπιστοσύνης που προανέφερα. Τα δημόσια έργα, όμως, υπονομεύουν επίσης και τις έννοιες της ιδιοκτησίας, καθώς ο δημόσιος χώρος ανήκει στον καθένα και σε κανένα, προσκαλούν το κοινό να ανακαλύψει μέσα στην καθημερινή του ζωή έργα σύγχρονης τέχνης που συνδιαλέγονται με το ιστορικό, αστικό και κοινωνικό περιβάλλον της πόλης, προκαλώντας να ξανασκεφτούμε την ουσία της δημόσιας τέχνης ως εν δυνάμει πολιτικής πράξης. Μίας πολιτικής πράξης που στηλιτεύει τα φαινόμενα κοινωνικής διάσπασης, περιχαράκωσης απέναντι στην ετερότητα, κρίσης εθνικής και ιστορικής ταυτότητας, ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου. Το πρόβλημα που τίθεται είναι ακριβώς πώς να φανταστούμε την ανοιχτή πόλη ως άμεσο, ρευστό, αβέβαιο, υβριδικό χώρο συνεκφώνησης των ανθρώπινων αφηγήσεων στις δια-πολιτισμικές πραγματικότητες των σύγχρονων πόλεων και τον ρόλο της τέχνης και της διάχυσής της σ' αυτές.

[Από κείμενο της Μαρίας Κεσανίδου στο https://www.intellectum.org/articles/issues/intellectum4/ITL04P035040_Sygxroni_texni.pdf]

2. Τα μνημεία και οι τόποι μνήμης ως αποτοί μνημονικοί δείκτες σε δημόσιους χώρους έχουν πάντα να κάνουν με τη μνήμη και την οικειοποίηση του παρελθόντος για τις ανάγκες των ανθρώπων του παρόντος. Το πλαίσιο, όμως, της μετανάστευσης, του εκτοπισμού και της διασποράς προσθέτει μια ιδιαίτερη διάσταση σε αυτούς τους «φάρους» της δημόσιας μνήμης. Από τη μια πλευρά, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες αποτελούν πλέον νέα, προηγουμένως παραμελημένα και αρχικά μη προβλεπόμενα ακροατήρια που φέρνουν υπερεθνικές και διαπολιτισμικές προοπτικές στα παλιά μνημεία στις χώρες υποδοχής. Από την άλλη πλευρά, οι καθιερωμένες κοινότητες μεταναστών επιθυμούν να συνεισφέρουν τα δικά τους μνημεία στο τοπίο μνήμης της νέας πατρίδας τους. Ωστόσο, οι δημόσιοι δείκτες μνήμης των μειονοτήτων, της διασποράς, των μεταναστών, των προσφύγων, ακόμη και των εσωτερικά εκτοπισμένων, υπόκεινται πάντα σε

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

διαπραγμάτευση με τη χώρα υποδοχής ή την τοπική κοινωνία, οι οποίες συνήθως κατέχουν ηγεμονική εξουσία στην παραγωγή της δημόσιας μνήμης.

[Πηγή: Sabine Marschall, *Public Memory in the Context of Transnational Migration and Displacement. Migrants and Monuments*, Cham, Palgrave Macmillan, 2021. Ευγενία Αλεξάκη, Σύγχρονη τέχνη και μετανάστευση, Ο.Ι.Ε.Ε, 4/11/2023]

3. Τα μνημεία αποτελούν ισχυρά σύμβολα στον δημόσιο χώρο και σημαίνουν πολιτισμικές κατασκευές. Αναπαράγουν και διαιωνίζουν μια συγκεκριμένη ιδέα του πολιτισμού. Και δεν έχει να κάνει μόνο με το ποιος μνημονεύεται, αλλά και με το πώς μνημονεύεται.

[Κριστόφ Βοντίσκο, 2020 (Από: Ευγενία Αλεξάκη, Το μνημείο ως τόπος συμπερίληψης των «αόρατων» της ιστορίας. Η περίπτωση του Κριστόφ Βοντίσκο. Πρόταση αξιοποίησης της σύγχρονης τέχνης στην ιστορική εκπαίδευση

<https://www.kinete.gr/wp-content/uploads/2024/02/alexaki.pdf>

<https://www.kinete.gr/psifiakos-tomos-kinete/> 2024]

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποιος έχει δικαίωμα να εκφραστεί καλλιτεχνικά στον δημόσιο χώρο; Υπάρχουν όρια;
- Πώς αντιλαμβάνεστε τον «δημόσιο χώρο»; Ποιων και τι είδους έργα υπάρχουν στα μουσεία;
- Τι είδους ιστορίες αφηγούνται τα έργα τέχνης στις πλατείες; Σε ποιους αναφέρονται και σε ποιους αφορούν; Υπάρχουν έργα τέχνης σε μη-τόπους, όπως το Μετρό;
- Πότε μιλάμε για Δημοκρατία στην Τέχνη;
- Αναζητήστε την εγκατάσταση «We Apologize» του Αλβανού εικαστικού Αντριάν Πάτσι στην Πλατεία Βικτωρίας. Γιατί να ζητάει κάποιος συγγνώμη; Δείτε σχόλια στον Τύπο και στα κοινωνικά δίκτυα. Ποιες σκέψεις κάνετε για τη συγκεκριμένη εγκατάσταση ως προς το θέμα μας;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Αναζητήστε στη γειτονιά ή στο σχολείο σας έργα/δράσεις, που μπορεί να ενοχλούν (εσάς ή άλλους). Ποια είναι αυτά και γιατί;

Ε. Το δικό μας έργο

Μπορείτε να δημιουργήσετε κατά τη διάρκεια των συναντήσεών σας στο σχολείο, ένα δικό σας έργο/project που να απηχεί και να ενσωματώνει σταδιακά τους προβληματισμούς σας για τη θεματική μας «Αναζητώντας τα όρια στις Τέχνες». Το έργο θα αποτελεί ένα project σε εξέλιξη, ένα αποτύπωμα της δουλειάς σας που σταδιακά θα μετασχηματίζεται. Γι' αυτό και κάθε φορά μπορείτε να το φωτογραφίζετε/βιντεοσκοπείτε, με το τέλος κάθε συνάντησης, για να δημιουργήσετε εικόνες (στατικές ή κινούμενες) αλληλουχίας της ζύμωσης της δουλειάς σας, οπτικοποιημένης στον ενδότερο χώρο του σχολείου σας, αυτόν, των συναντήσεών σας. Μπορείτε επίσης, να αναρτάτε την απεικόνιση αυτή κάθε φορά στο ημερολόγιο της Βουλής των Εφήβων για την ημέρα συνάντησης.

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Ποια όρια μπήκαν για τη δημιουργία του έργου σας;
- Ποια όρια μπορεί να τεθούν για την έκθεσή του στο σχολείο ή σε άλλο δημόσιο χώρο, όπως η πλατεία της γειτονιάς ή του Δημαρχείου;
- Στη δραστηριότητα μπορεί να συνομιλούν ποικίλες μορφές τέχνης (εικαστικά, χορός, μουσική, θέατρο, video art, κλπ.); Ποιες μορφές τέχνης συνομιλούν στο δικό σας έργο;
- Μπορείτε κατά τη δραστηριότητα αυτή να συζητήσετε έννοιες όπως εφήμερο, διαδικαστικό μνημείο, αντι-μνημείο, συμπεριληπτικό έργο, κ.ά.
- Εκφράστηκαν όλες οι φωνές και όλες οι προσδοκίες κατά τη δημιουργία του; Κι αν όχι, ποιες δεν εκφράστηκαν και στη βάση ποιων κριτηρίων/ορίων που θέσατε;

Προτεινόμενες ταινίες:

- Amadeus, Milos Forman (1984)

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Swing kids (Τα παιδιά του Σουίνγκ), Thomas Carter (1993)
- Pollock, Ed Harris (2002)
- Frida, Julie Taymor (2002)
- Goya's Ghosts (Τα φαντάσματα του Γκόγια), Milos Forman (2006)
- El Greco, Γιάννης Σμαραγδής (2007)
- *I'm Not There*, Todd Haynes (2007)
- La Vie En Rose (Ζωή σαν τριαντάφυλλο), Olivier Dahan (2007)
- Séraphine, Martin Provost (2008)
- The book thief (Η κλέφτρα των βιβλίων), Brian Percival (2013)
- Whiplash (Χωρίς μέτρο), Damien Chazelle (2014)
- Big eyes (Μεγάλα μάτια), Tim Burton (2014)
- Woman in Gold (Γυναίκα από χρυσό), Simon Curtis (2015)
- The Square (Το Τετράγωνο), Ruben Östlund (2017)
- At Eternity's Gate, Julian Schnabel (2018)
- Bohemian Rhapsody, Bryan Singer (2018)

Προτεινόμενα βιβλία:

- Αλεξάκη, Ε. *Το μνημείο ως τόπος συμπερίληψης των «αόρατων» της ιστορίας. Η περίπτωση του Κριστόφ Βοντίσκο. Πρόταση αξιοποίησης της σύγχρονης τέχνης στην ιστορική εκπαίδευση* (Διαθέσιμο στο <https://www.kinete.gr/wp-content/uploads/2024/02/alexaki.pdf>)
- Αλεξάκη, Ε. (2020). *Η τέχνη ως ιστορία, ως καθημερινότητα και ως μνήμη: Αντιμνημειακές καλλιτεχνικές πρακτικές μνημόνευσης και επεξεργασίας του επώδυνου ιστορικού παρελθόντος. Το παράδειγμα των Τόπων της μνήμης, Βερολίνο, 1993*, στο Γιώργος Κόκκινος –Παναγιώτης Γατσωτής (επιμ.), Για μια σφαιρική και πολυδιάστατη ιστορική εκπαίδευση, Αθήνα: Πεδίο
- Δημητρίου, Σ. (2009). *Η πολιτική διάσταση στην τέχνη: Μια ανθρωπολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Σαββάλας

- Σταυρακάκης, Γ. & Σταφυλάκης, Κ. (επιμ.) (2009). *Το πολιτικό στη σύγχρονη τέχνη*. Αθήνα: Εκκρεμές
- Aditi, C. et al, (2016). *Looking Beyond the Canon: Localized and Globalized Perspectives in Art History Pedagogy* (Διαθέσιμο στο https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/ahpp/article/1014/&path_info=Upload_Chandraet.al.LookingBeyondtheCanonFIRSTEDITE D12716JM.pdf)
- Freeland, C. (2005). *Μα είναι αυτό τέχνη; Εισαγωγή στη θεωρία της τέχνης*, μτφρ. Μ. Αλμπάνη. Αθήνα: Πλέθρον
- Heinich, N. (2015). *Το παράδειγμα της σύγχρονης τέχνης*, μτφρ.-επιμ. Κ. Βασιλείου. Αθήνα: Πλέθρον
- Fischer, E. (1972). *Η αναγκαιότητα της Τέχνης*, μτφρ. Γ. Βάμβαλη. Αθήνα: Μπουκουμάνη
- Zweig, S. (2013). *Το μυστήριο της καλλιτεχνικής δημιουργίας*, μτφρ. Α. Καρατζάς. Αθήνα: Ροές

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αναζητώντας τα όρια στην Επικοινωνία

Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και ΜΜΕ

Εισαγωγή

Η επικοινωνία στις μέρες μας εξελίσσεται ραγδαία τόσο με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, λ.χ. το Instagram, όσο και με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ), την τηλεόραση για παράδειγμα, διαμορφώνοντας καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε, εκφραζόμαστε, ενημερωνόμαστε και αλληλεπιδρούμε με τον περιβάλλοντα κόσμο. Στη ραγδαία αυτή εξέλιξη της νέας επικοινωνιακής τάξης πραγμάτων συμπορεύονται οι τεράστιες δυνατότητες για άμεση επικοινωνία και ταχύτατη διάδοση των πληροφοριών με τις προκλήσεις που σχετίζονται με τα όρια αφενός της λειτουργίας και αφετέρου της υπεύθυνης χρήσης των κάθε λογής εργαλείων επικοινωνίας και πλατφορμών δικτύωσης. Οι νέοι, ως οι πιο δραστήριοι χρήστες των επικοινωνιακών μέσων, έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των σχετικών προκλήσεων, και από τη στάση τους εξαρτώνται οι ελπίδες για ένα πιο αισιόδοξο δημοκρατικό περιβάλλον επικοινωνίας σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Ερωτήματα και άξονες της συζήτησης:

Πρωτεύοντα και δευτερεύοντα ερωτήματα, καθώς επίσης θέματα διαλογικού προβληματισμού αναδύονται μέσα στη νέα, ανοιχτή και ρευστή, επικοινωνιακή πραγματικότητα, για τα οποία οι νέοι μπορούν να ανταλλάξουν ιδέες και να προτείνουν λύσεις που θα βοηθήσουν στην οριοθέτηση της επικοινωνίας στον αναλογικό και ψηφιακό κόσμο. Μερικοί ενδεικτικοί, ερωτηματικοί προβληματισμοί που κατά καιρούς τίθενται είναι:

- Πρέπει να υπάρχουν όρια στην κυκλοφορία των ειδήσεων, των απόψεων και των ιδεών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ;
- Τι σημαίνει «εκφράζομαι ελεύθερα» στις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης;

- Υπάρχουν; και ποια είναι τα όρια μεταξύ ελευθερίας της έκφρασης και της ατομικής ευθύνης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ;
- Είναι, ειδικότερα, δυνατή η αναζήτηση ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της αποφυγής παράνομου, προσβλητικού ή βλαβερού, περιεχομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ;
- Πώς επηρεάζει ο εκφοβισμός και η ρητορική του μίσους την επικοινωνία και τη συμπεριφορά στον ψηφιακό κόσμο; Τι μέτρα χρειάζεται να παρθούν για την πρόληψη και αντιμετώπισή τους;
- Πώς μπορούμε και γιατί οφείλουμε να οριοθετήσουμε και να διαχειριστούμε υπεύθυνα την έκθεση της προσωπικής μας ζωής στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
- Η ανωνυμία στα κάθε λογής μέσα πληροφόρησης και δικτύωσης αυξάνει την ελευθερία ή την ανευθυνότητα;
- Από ποιους καθορίζονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ; Μπορεί; σε ποιον βαθμό και με βάση ποιες αρχές να οριοθετηθεί η λειτουργία τους;
- Με ποιον τρόπο επηρεάζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ τη σκέψη, την άποψη, τις ιδέες και την ψυχική μας υγεία;
- Ποια είναι η ευθύνη δημοσιογράφων και των πάσης φύσεως «επηρεαστών» / influencers στην προστασία της ψυχικής υγείας και της ιδιωτικότητας του κοινού τους;
- Μπορούμε; και πώς, να ξεχωρίσουμε την αλήθεια από την παραπληροφόρηση και τη διασπορά παραποιημένων και ψευδών ειδήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ;
- Είναι η αντικειμενικότητα στα ΜΜΕ ρεαλιστικός και επιτεύξιμος στόχος ή ουτοπία;
- Τι μπορούμε να κάνουμε ως χρήστες και ποια εφόδια χρειάζεται να διαθέτουμε για να αναγνωρίζουμε και να αποφεύγουμε τις παραποιημένες και ψευδείς ειδήσεις;
- Υπάρχουν μήπως στιγμές που και η ίδια η δημοκρατία κινδυνεύει ή απειλείται από τον τρόπο που λειτουργούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ΜΜΕ;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Πώς συνδέονται τα όρια στην επικοινωνία με τον δημοκρατικό e-πολίτη; Πώς επηρεάζουν οι αλγόριθμοι των διαδικτυακών πλατφορμών ενημέρωσης και κοινωνικών δικτύων τα όρια της επικοινωνίας μας;

■ Οι ερωτήσεις αποσκοπούν στο να τροφοδοτήσουν ενδιαφέρουσες και πλούσιες συζητήσεις με τους/τις μαθητές/τριες. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις και αυτό θα πρέπει να επισημανθεί από την αρχή. Στόχος είναι οι έφηβοι/ες να συμμετάσχουν, να ανταλλάξουν απόψεις και να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις τους.

Υλικό & Παραπομπές:

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Βικιπαίδεια):

<https://tinyurl.com/3du3jp8r>

- Μέσα ενημέρωσης (Βικιπαίδεια):
<https://tinyurl.com/3wkeucwp>
- Τα μέσα επικοινωνίας (Living Democracy):
<https://tinyurl.com/3jkykcvw>

Κατηγορίες Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης:

- Facebook: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/facebook/>
- Instagram: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/instagram/>
- X (πρώην twitter): <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/twitter/>
- LinkedIn: <https://el.wikipedia.org/wiki/LinkedIn>
- TikTok: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/tiktok-2/>
- Snapchat: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/snapchat/>
- WhatsApp: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/whatsapp/>
- Viber: <https://saferinternet4kids.gr/social-media-safety/viber-2/>
- Ιστολόγια: <https://tinyurl.com/ydnwvvan>
- Youtube: <https://el.wikipedia.org/wiki/YouTube>
- Wiki: <https://el.wikipedia.org/wiki/Wiki>

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Flickr: <https://el.wikipedia.org/wiki/Flickr>
- MySpace: <https://el.wikipedia.org/wiki/Myspace>

Ψηφιακή ασφάλεια

- SaferInternet4kids.gr / Για ένα ασφαλέστερο διαδίκτυο
<https://saferinternet4kids.gr/>
- «Ψάρεμα» / phishing
- <https://saferinternet4kids.gr/?s=phishing>
- MenABLE: Ενδυνάμωση ενάντια στην έμφυλη διαδικτυακή βία
- <https://saferinternet4kids.gr/nea/menable/>
- My AI – Το εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης του Snapchat και τι κινδύνους «κρύβει» για τα παιδιά
- https://saferinternet4kids.gr/nea/myai_snapchat/
- Ο αντίκτυπος της διαδικτυακής αποπλάνησης
- <https://saferinternet4kids.gr/nea/groomingimpact/>
- TikTok: Όριο ημερήσιας χρήσης για νέους κάτω των 18 ετών
- <https://saferinternet4kids.gr/nea/tiktok-age-limit/>
- Πώς μπορούμε να προστατέψουμε την ψηφιακή μας ταυτότητα
- <https://saferinternet4kids.gr/nea/digitalidentity/>
- S@ferinternet.gr: <http://www.saferinternet.gr/>
- SafeLine.gr: <https://www.safeline.gr/>
- Cybercid: <https://www.cyberkid.gov.gr/>
- Homodigitalis: <https://www.homodigitalis.gr>

Προσωπικά δεδομένα

- Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο (Π.Σ.Δ.): Προστασία Προσωπικών Δεδομένων
<https://www.sch.gr/dataprivacy/short.php>
- Ε.Ε. Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων περιεχομένων:
<https://www.privacy-regulation.eu/el/>

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Προϋποθέσεις που ισχύουν για τη συγκατάθεση παιδιού σε σχέση με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (Άρθρο 8):
<https://www.privacy-regulation.eu/el/8.htm>
- Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα: πληροφορίες για τα δικαιώματα των πολιτών, τους φορείς και τη σχετική νομοθεσία:
<https://www.dpa.gr/>
- Α.Δ.Α.Ε.: Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών
<https://adae.gov.gr/>
- Παρέμβαση του Συνηγόρου προς το ΕΣΡ λόγω παραβίασης από τα ΜΜΕ του δικαιώματος των παιδιών στην ιδιωτικότητα:
<https://tinyurl.com/mrxxavxd>

Δικαιώματα χρήσης

- Οργανισμός πνευματικής ιδιοκτησίας: <https://copyrightschool.gr/>
- Creative commons: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=el>

Ψηφιακή πολιτεότητα

- Ψηφιακός πολίτης (Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Ικανοτήτων):
<https://nationaldigitalacademy.gov.gr/pshfiakos-poliths>
- Μαθήματα:
<https://nadia.gov.gr/>
- Πλοηγούμε και αναζητώ πληροφορίες στον Παγκόσμιο Ιστό
- Διαχειρίζομαι ψηφιακό περιεχόμενο
- Προστασία Προσωπικών δεδομένων και ιδιωτικότητα
- Δημιουργία της ψηφιακής μου ταυτότητας
- Λειτουργώ ως ψηφιακός πολίτης
- Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την Ψηφιακή Ικανότητα των πολιτών (DigComp):
<https://cms.nationaldigitalacademy.gov.gr/>

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΜΜΕ - Τύπος

- Σύνταγμα της Ελλάδας: Άρθρο 14 (Ελευθερία του Τύπου):
<https://www.hellenicparliament.gr/vouli-ton-ellinon/to-politevma/syntagma/article-14/>
- Αρχές δεοντολογίας δημοσιογραφικού επαγγέλματος:
<https://www.esiea.gr/kodikas-deontologias/arxes-deontologias-dimosiografikoy/>
- Παγκόσμιος Χάρτης Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας:
<https://www.esiea.gr/kodikas-deontologias/pagkosmios-xartis-dimosiografikis-d/>
- SyntagmaWatch.gr: Ποιους κανόνες οφείλουν να τηρούν τα ενημερωτικά προγράμματα του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης;
<https://tinyurl.com/2f7pdwnk>
- Ε.Ε.: 2022 ενισχυμένος κώδικας δεοντολογίας για την παραπληροφόρηση:
<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: Κώδικας Δεοντολογίας: Για την απάλειψη του σεξισμού στον δημοσιογραφικό λόγο:
<https://www.hlhr.gr/wp-content/uploads/2023/01/kodikas-deontologias.pdf>
- ΙΑΙ: Κώδικας Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης:
<https://jaj.gr/ethics/kodikas-deontologias-ton-psifiakon-meson/>
- Ψευδείς ειδήσεις & Υπερβολές (Hoaxes & Hypes):
<https://elearn.ellak.gr/mod/page/view.php?id=7916>
- Ελληνικά hoaxes:
<https://www.ellinikahoaxes.gr/>
- Ε.Ε., Πώς εντοπίζουμε και καταπολεμούμε την παραπληροφόρηση:
<https://tinyurl.com/yevbemcw>

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

Α. Δημιουργία κώδικα ψηφιακής επικοινωνίας

Οι μαθητές/τριες, χωρισμένοι σε ομάδες, δημιουργούν «Κώδικα Ψηφιακής Επικοινωνίας», που περιλαμβάνει αρχές και κανόνες για υπεύθυνη και ασφαλή επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Απώτερος στόχος είναι να αναγνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν τη σημασία των ορίων και της υπεύθυνης συμπεριφοράς. Το τελικό εξαγόμενο μπορεί να είναι ένα πολυτροπικό κείμενο, που θα παρουσιαστεί στην τάξη και θα δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου.

Β. Παιχνίδι ρόλων: αντιμετώπιση διλημάτων

Με σενάρια που αφορούν δύσκολες καταστάσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (με παράδειγμα την παραπληροφόρηση, τον κυβερνοεκφοβισμό, την καταχρηστική έκθεση προσωπικών δεδομένων, κ.ά.), οι μαθητές/τριες υποδύονται ρόλους, προτείνουν λύσεις και συζητούν τις σχετικές επιπτώσεις. Παραδείγματα σεναρίων: «Ένας φίλος σας δημοσιεύει μια φωτογραφία χωρίς τη συγκατάθεσή σας. Πώς αντιδράτε;», ή «Βρίσκεστε μάρτυρες σε ένα σχόλιο μίσους κάτω από μια ανάρτηση. Παρεμβαίνετε και πώς;». Απώτερος στόχος της δραστηριότητας είναι οι μαθητές/τριες να καλλιεργήσουν την ενσυναίσθηση αναπτύσσοντας δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.

Γ. Δημιουργία καμπάνιας για υπεύθυνη επικοινωνία

Οι μαθητές/τριες αναλαμβάνουν να σχεδιάσουν μια εκστρατεία ενημέρωσης (καμπάνια), με στόχο την ευαισθητοποίηση για τα όρια στην επικοινωνία. Η καμπάνια μπορεί να περιλαμβάνει αφίσες, βίντεο, podcast ή μιμίδια. Ενδεικτικά θέματα: «Μην πιστεύεις ό,τι διαβάζεις: Αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης», ή «Σκέψου πριν δημοσιεύσεις: Σεβασμός στην ιδιωτικότητα». Στόχος εδώ είναι, εκτός από τη δημιουργική έκφραση, η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνουμε μηνύματα στα μέσα.

Δ. Εργαστήριο αναγνώρισης ψευδών ειδήσεων

Οι μαθητές/τριες σε ομάδες εξετάζουν άρθρα ή αναρτήσεις (πραγματικές ή κατασκευασμένες) και εντοπίζουν παραπλανητικά στοιχεία, ψευδείς πληροφορίες, εντυπωσιακούς τίτλους, και γενικότερα περιεχόμενο σε ιστοσελίδες ενημέρωσης που

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

έχουν ως στόχο την αποκόμιση κερδών από τη διαδικτυακή διαφήμιση (clickbait). Τίθενται ερωτήματα που αναφέρονται στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας των αναρτήσεων, με στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης.

Ε. Αντιπαράθεση επιχειρημάτων (debate): όρια ή απόλυτη ελευθερία στην επικοινωνία;

Διοργανώνεται debate με κεντρικό θέμα το αν «πρέπει να υπάρχουν όρια στην επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα Μ.Μ.Ε.»». Οι μαθητές σε δύο ομάδες (υπέρ και κατά) εκθέτουν τις απόψεις τους, με στόχο να εξασκηθούν στην υπεράσπιση των απόψεών τους με επιχειρήματα. Είναι δυνατή, στο τέλος, μέσα από τον διάλογο η σύνθεση των απόψεων.

ΣΤ. Ψηφιακό ημερολόγιο επικοινωνίας

Οι μαθητές/τριες κρατούν ένα ημερολόγιο για 3-5 ημέρες, καταγράφοντας τις αλληλεπιδράσεις τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αναλύοντας τις εμπειρίες τους με βάση ποικίλες αναστοχαστικές ερωτήσεις, όπως: «πόσο χρόνο ξόδεψα στα μέσα;», ή «ποιες αναρτήσεις ένιωσα ότι είχαν θετική ή αρνητική επίδραση;». Συνειδητοποιούν έτσι τον τρόπο που χρησιμοποιούν τα μέσα δικτύωσης και αναγνωρίζουν έξεις συμπεριφοράς.

Ζ. Δημιουργία ψηφιακής παρουσίας

Οι μαθητές/τριες σχεδιάζουν την ιδανική ψηφιακή τους ταυτότητα με ένα προφίλ σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης, εξηγώντας τι θα περιελάμβαναν και τι θα απέφευγαν στον διαμοιρασμό ασφαλών πληροφοριών και στην αυτοπροβολή τους χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο την ιδιωτικότητά τους. Στόχος η αυτεπίγνωση στη διαχείριση της δημόσιας εικόνας τους.

Η. Συζητήσεις με πρόσκληση ειδικών

Οργανώνεται στο σχολείο, σε συνεργασία με φορείς, συζήτηση με ειδικούς των ΜΜΕ και δημοσιογράφους, στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές/τριες εμπλέκονται ενεργά θέτοντας

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ερωτήματα για τον ρόλο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Θ. Οπτικοακουστικό Project: «μια ιστορία με όρια»

Οι μαθητές/τριες δημιουργούν ένα μικρό βίντεο ή μια ψηφιακή αφήγηση, όπου τίθενται ή παραβιάζονται όρια στην επικοινωνία. Παραδειγματικά θέματα: «ανάρτηση που γίνεται viral με απρόβλεπτες συνέπειες», ή «ένας φίλος που παρεμβαίνει για να σταματήσει ένα φαινόμενο εκφοβισμού online». Εκφράζονται έτσι δημιουργικά και συνειδητοποιούν την ατομική τους ευθύνη όταν είναι χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Προτεινόμενες ταινίες-ντοκιμαντέρ-βίντεο:

- "The Social Dilemma" / Το Κοινωνικό Δίλημμα:
<https://www.netflix.com/gr/title/81254224>
- "The Great Hack" / Το Μεγάλο Χακάρισμα
<https://www.netflix.com/gr/title/80117542>
- "The Social Network" / Το Κοινωνικό Δίκτυο
<https://www.imdb.com/title/tt1285016/>
<https://www.ertflix.gr/vod/vod.516401-to-koinoniko-diktuo-1>
- Το Δίκτυο- The Influencers
<https://www.ertflix.gr/vod/vod.166231-to-diktuo-2>
- Κουτρομπέλης Α., Στα άδυτα των fake news / TEDxUniversityofCrete
<https://youtu.be/30oJWjdEzE?si=WCaXvub5LUjppXVI>

Υλικό & Παραπομπές (Μελέτες-άρθρα-εγχειρίδια):

- Αγγέλου, Ι., Διαδικτυακές πρακτικές των ΜΜΕ: η σχέση των δεικτών κοινωνικής δικτύωσης και επισκεψιμότητας δικτυακών τόπων. Θεσσαλονίκη, 2020
<https://ikee.lib.auth.gr/record/322717>

- Δαγκινάκη, Ε., *Ηθικοί προβληματισμοί και προκλήσεις από την εφαρμογή συστημάτων συστάσεων: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης & η περίπτωση των ανήλικων χρηστών*, Θεσσαλονίκη, 2023
<http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/29018>
- Δαμαλίτης, Α., *Παραπληροφόρηση στα ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης & η στρατηγική και νομοθετική αντιμετώπισή της από την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Πειραιάς, 2024
<https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/16817>
- Δεμερτζής Ν., κ.ά., *Ιδιωτική ζωή και επιτήρηση στο Διαδίκτυο: η εποχή της μετα-ιδιωτικότητας*, Αθήνα, 2020
https://www.ekke.gr/publication_files/idiotiki-zoi-kai-epitirisi-sto-diadiktio-i-epochi-tis-meta-idiotikotitas
- ΕΛΛΑΚ, *Οι ανύπαρκτες διαφορές μεταξύ «διαδικτυακής» και «πραγματικής» ζωής*, 2016
<https://privacy.ellak.gr/2016/12/29/i-aniparktes-diafores-metaxi-diadiktiakis-ke-pragmatikis-zois/>
- Ιορδανίδου Σ. (επιμ.), *Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Επικοινωνία*, Κύπρος, 2016.
<https://tinyurl.com/42czctxn>
- Μπελέρη, Β., *Μια εμπειρική προσέγγιση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή*. Θεσσαλονίκη, 2020.
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1816/VARVARA%20BELERI.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Μπερτσιά, Μ., *Τα ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η ταυτότητα στην εφηβεία*. Πάτρα: 2020.
<https://www.apothesis.eap.gr/archive/item/155175>
- Τζαβάρας, Π., *Κατανοώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης*. Αθήνα, 2020.
- Χατζηστεφάνου Άρης. *Προπαγάνδα και παραπληροφόρηση. Πώς να τις εντοπίζουμε*. Αθήνα, 2022.

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Alter A., *Ακαταμάχητη. Η άνοδος της εθιστικής τεχνολογίας και οι λόγοι που μας κρατά αγκιστρωμένους*, 2023.
- De Botton, A., *Οι ειδήσεις. Οδηγίες χρήσεως*. Αθήνα, 2016.
- eTwinning. *Μεγαλώνοντας Ψηφιακούς Πολίτες*, 2016
https://aparaske.sites.sch.gr/wp-content/uploads/2017/01/EL_eTwinningBook.pdf
- Fuchs Chr., *Μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Μια κριτική εισαγωγή*. Αθήνα, 2023.
- UNESCO. *Δημοσιογραφία, “Ψευδείς Ειδήσεις” & Παραπληροφόρηση. Εγχειρίδιο Δημοσιογραφικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης*, 2021
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380166>

Αναζητώντας τα όρια στην Πολιτική

«Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ζώο πολιτικό.»

(Αριστοτέλης, Πολιτικά 1)

Εισαγωγή

Η πολιτική είναι η δραστηριότητα μέσω της οποίας οι άνθρωποι ορίζουν, τηρούν και τροποποιούν τους γενικούς κανόνες βάσει των οποίων ζουν. Η πολιτική είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένη με τα φαινόμενα της σύγκρουσης και της συνεργασίας. Οι διαφορετικές απόψεις και επιθυμίες καθώς και οι ανάγκες, τα αντιτιθέμενα συμφέροντα κάνουν αναπόφευκτη τη διαφωνία ως προς τους κανόνες υπό τους οποίους ζουν οι άνθρωποι. Όλοι όμως αναγνωρίζουν ότι προκειμένου να επηρεάσουν αυτούς τους κανόνες ή να τους διασφαλίσουν πρέπει να συνεργαστούν με τους άλλους. Η πολιτική αποτελεί τον χώρο όπου οι άνθρωποι διαμορφώνουν συλλογικά τις αποφάσεις που καθορίζουν την κοινωνία που ζουν. Στη διαδικασία αυτή, τα όρια κατέχουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, καθώς συνδέονται άμεσα με τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ηθική και την κοινωνική συνοχή. Τα όρια καθορίζουν τι είναι αποδεκτό, θεμιτό ή νόμιμο, δημιουργώντας ένα πλαίσιο εντός του οποίου η πολιτική δραστηριότητα μπορεί να είναι αποτελεσματική και δίκαιη.

Μέσα από βιωματικές δραστηριότητες και ομαδικές συζητήσεις των ομάδων δράσης, θα μπορούσαν να διερευνηθούν:

- **Τα ηθικά όρια** στην πολιτική: Ποια είναι και τι διασφαλίζουν; Ισχύει ότι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα; Πότε μια πολιτική απόφαση ή πράξη ξεπερνά τα αποδεκτά όρια και καταπατά αρχές δικαιοσύνης ή ηθικής; Περισσότερη ισότητα/δικαιοσύνη ή αποτελεσματικότητα στην πολιτική; Η πολιτική υπηρετεί αξίες ή συμφέροντα;
- **Τα θεσμικά όρια:** Πώς οι νόμοι και οι θεσμοί ρυθμίζουν την εξουσία; Ποια είναι τα όρια της εξουσίας και της λήψης των αποφάσεων; Τι συμβαίνει όταν οι νόμοι είναι άδικοι και αντιδημοκρατικοί; Τι μπορεί να κάνει ένας πολίτης;

- **Τα προσωπικά όρια:** Πώς οι αξίες και οι αρχές του κάθε πολίτη επηρεάζουν τη συμμετοχή του στην πολιτική; Πώς διασφαλίζεται η ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία του ατόμου και το κοινό καλό; Σε ποιο βαθμό συμμετέχουν οι νέοι στις πολιτικές διαδικασίες;

Ο στόχος της θεματικής ενότητας είναι να ενισχύσει τη συνειδητότητα των μαθητών γύρω από την έννοια των ορίων στην πολιτική, να καλλιεργήσει την κριτική τους σκέψη και να τους εμπνεύσει να γίνουν ενεργοί, υπεύθυνοι πολίτες.

Ας ανοίξουμε τη συζήτηση για τα όρια στην πολιτική και τον ρόλο τους στη δημιουργία μιας δίκαιης και βιώσιμης δημοκρατίας.

Ερωτήματα & άξονες της συζήτησης:

- Πώς μπορούμε να ορίσουμε τα όρια;
- Τι είναι τα πολιτικά όρια και γιατί είναι σημαντικά;
Εξετάστε τον ρόλο των πολιτικών ορίων και πώς αυτά διαμορφώνουν τις κοινωνικές δομές.
- Ποιοι είναι οι τύποι πολιτικών ορίων που υπάρχουν (π.χ., σύνορα κρατών, εσωτερικά-διοικητικά όρια, διεθνείς οργανισμοί);
- Πώς δημιουργούνται τα πολιτικά όρια και τι συνέπειες επιφέρουν;
- Ποιοι είναι οι ιστορικοί, πολιτικοί ή γεωγραφικοί παράγοντες που τα διαμορφώνουν;
- Ποιος αποφασίζει για τα πολιτικά όρια;
- Ποιοι φορείς ή οργανισμοί έχουν την εξουσία να ορίζουν και να αλλάζουν τα όρια (π.χ., κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί);
- Πώς επηρεάζουν τα πολιτικά όρια την καθημερινή ζωή των πολιτών;
- Ποιες είναι οι συνέπειες των ορίων στην οικονομία, την εκπαίδευση και την κοινωνία γενικότερα;
- Πώς επηρεάζονται τα πολιτικά όρια από την παγκοσμιοποίηση;
- Ποιες αλλαγές και προκλήσεις εμφανίζονται λόγω της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης;
- Πώς επιδρούν τα πολιτικά όρια στην αντιμετώπιση παγκόσμιων ζητημάτων, όπως η κλιματική αλλαγή και η μετανάστευση;

- Είναι τα πολιτικά όρια εμπόδιο ή μέσο επίλυσης αυτών των προβλημάτων;
- Ποια είναι τα θετικά και τα αρνητικά κάθε προσέγγισης; Πώς αυτά επηρεάζουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια;
- Μπορούν τα πολιτικά όρια να είναι δίκαια για όλους;
- Πώς μπορεί να επιτευχθεί δίκαιη αντιμετώπιση των πολιτών και των κρατών σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο;
- Πώς μπορεί να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ της κυριαρχίας ενός κράτους και της διεθνούς συνεργασίας;
- Πότε πρέπει να υπερισχύει η εθνική κυριαρχία έναντι των διεθνών συμφωνιών και αντίστροφα;
- Ποιος είναι ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στην καθοδήγηση των πολιτικών ορίων;
- Πόσο επιτυχημένοι είναι οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ ή η ΕΕ στη διατήρηση της ειρήνης και της τάξης;
- Πώς η τεχνολογία και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τα πολιτικά όρια;
- Πώς οι ψηφιακές εξελίξεις δημιουργούν νέα είδη «ορίων» ή δυσκολεύουν τον έλεγχό τους;
- Πώς μπορούν να προσαρμοστούν τα πολιτικά όρια σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο;
- Ποιοι είναι οι τρόποι με τους οποίους οι κοινωνίες μπορούν να προετοιμαστούν για τις αλλαγές που θα έρθουν;
- Ποιος θα είναι ο ρόλος των πολιτικών ορίων σε μια πιθανή παγκόσμια διακυβέρνηση;
- Υπάρχει μέλλον για μια παγκόσμια διακυβέρνηση ή είναι ουτοπικό; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα;
- Ποιες αξίες πρέπει να καθοδηγούν την προσαρμογή των πολιτικών ορίων;
- Ποιες αξίες είναι σημαντικές για τα πολιτικά όρια του μέλλοντος, όπως δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, ισότητα, ασφάλεια;
 - Ποια είναι η άποψή σας για τα σημερινά πολιτικά όρια και τι αλλαγές θα προτείνετε;
 - Αν ήσαστε υπεύθυνοι για την αλλαγή πολιτικών κανόνων, τι θα αλλάζατε και γιατί;

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

■ Οι ερωτήσεις αποσκοπούν στο να τροφοδοτήσουν ενδιαφέρουσες και πλούσιες συζητήσεις με τους/τις μαθητές/τριες. Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις και αυτό θα πρέπει να επισημανθεί από την αρχή. Στόχος είναι οι έφηβοι/ες να συμμετάσχουν, να ανταλλάξουν απόψεις και να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις τους.

Υλικό & Παραπομπές:

- Διεθνές Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (IDIS)

<https://www.idis.gr>

Παρέχει μελέτες και αναλύσεις για θέματα διεθνών σχέσεων και γεωπολιτικής.

- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη

<https://www.hlhr.gr>

Περιέχει άρθρα και αναλύσεις σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία τους, ειδικά σε θέματα προσφύγων και μεταναστών.

- Ινστιτούτο Ερευνών και Πολιτικής Στρατηγικής (ΙΕΠΣ)

<https://www.eliamep.gr>

Παρέχει άρθρα και αναλύσεις για την ελληνική εξωτερική πολιτική, τις διεθνείς σχέσεις και τα πολιτικά σύνορα.

- Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου – Ανοικτές Εκδόσεις

<https://www.ouc.ac.cy>

Προσφέρει ερευνητικές εργασίες και άρθρα σχετικά με τη γεωπολιτική και τις διεθνείς σχέσεις σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη παγκόσμια σκηνή.

- Διεθνής Αμνηστία (Amnesty International Greece)

<https://www.amnesty.gr>

- Ρητορική μίσους στο διαδίκτυο

<https://saferinternet4kids.gr/>

- Εθελοντισμός- Αλληλεγγύη- Ενεργός πολίτης-Ενεργός πολιτειότητα

<https://noiazomaikaidrw.gr/>

- Ανθρώπινα δικαιώματα

<https://gr.youthforhumanrights.org/>

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Σύμβαση της UNICEF για τα δικαιώματα του παιδιού

<https://www.unhcr.org/gr/>

- Compass. Ένα εγχειρίδιο Εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2012/120517_compass_edition_gr.pdf

- Δημοκρατική παιδεία:

<https://www.demopaideia.gr/>

<https://www.demopaideia.gr/ekpaideftiko-iliko/>

- Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα

<https://www.living-democracy.com/el/textbooks/volume-1/>

<https://www.living-democracy.com/el/textbooks/volume-2/>

Προτεινόμενες Δραστηριότητες:

Εισαγωγική συζήτηση για το θέμα:

- Παρουσίαση για το τι είναι τα πολιτικά όρια: Τι σημαίνουν και πώς διαμορφώνονται από την ιστορία, την κοινωνία και τις σύγχρονες συνθήκες.
- Ανάλυση παραδειγμάτων πολιτικών ορίων, όπως τα εθνικά σύνορα, οι διεθνείς συνθήκες και οι οργανισμοί που καθορίζουν τα παγκόσμια πολιτικά όρια (π.χ. ΟΗΕ, ΕΕ).

A.

1. Εργαστήρι Συζήτησης και Καταιγισμού Ιδεών

- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και συζητούν τις προκλήσεις που επιφέρει ο μεταβαλλόμενος κόσμος στα πολιτικά όρια. Κάθε ομάδα καλείται να αναγνωρίσει ένα συγκεκριμένο θέμα ή πρόκληση, όπως η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή, οι διεθνείς συγκρούσεις ή οι τεχνολογικές εξελίξεις.
- **Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν πώς οι αλλαγές επηρεάζουν τα όρια που ήδη υπάρχουν και τι συνέπειες μπορεί να έχουν αυτές οι αλλαγές για τις κοινωνίες.**

2. Έρευνα και Παρουσίαση

- **Οι μαθητές αναλαμβάνουν να ερευνήσουν και να παρουσιάσουν ένα συγκεκριμένο θέμα που σχετίζεται με τα πολιτικά όρια σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο. Ορισμένα Θέματα μπορεί να αφορούν:**

- Τα σύνορα και οι πολιτικές μεταναστευτικών ροών. Ο ρόλος των πολιτικών ορίων στον έλεγχο της μετανάστευσης. Τα σύνορα ως σημεία έντασης: πρόσφυγες και μετακίνηση πληθυσμών.
- Οι προκλήσεις της μεταναστευτικής κρίσης για τα σύνορα της ΕΕ.
- Η σημασία των συνόρων για την προστασία της εθνικής ταυτότητας (Με ποιους τρόπους τα όρια που τίθενται καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα).
- Ανθρώπινα δικαιώματα: Οι αυστηροί έλεγχοι στα σύνορα συχνά οδηγούν σε καταπατήσεις δικαιωμάτων των μεταναστών και των προσφύγων.
- Η επίδραση της κλιματικής αλλαγής στα πολιτικά όρια (π.χ. άνοδος της στάθμης της θάλασσας και εδαφικές αλλαγές).
- Τα όρια στην Αρκτική: ποιος κατέχει τους φυσικούς πόρους.
- Η σημασία των διεθνών συνθηκών για την ειρήνη και την ασφάλεια.
- Η επίδραση της τεχνολογίας και των κοινωνικών δικτύων στην πολιτική σκηνή.

Η παρουσίαση θα περιλαμβάνει ανάλυση του ρόλου των ορίων και προτάσεις για το πώς μπορεί να προσαρμοστούν τα πολιτικά όρια σε νέες καταστάσεις.

3. Συζήτηση με Ειδικό

- Πρόσκληση ενός ειδικού (όπως καθηγητής πολιτικών επιστημών, κοινωνιολόγος ή ειδικός στις διεθνείς σχέσεις) για μια ανοικτή συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με τα πολιτικά όρια και τις σύγχρονες προκλήσεις.
- Οι μαθητές μπορούν να υποβάλουν ερωτήσεις και να λάβουν απαντήσεις για τα όρια στην πολιτική.

4. Συνεργατικό Project: Προτάσεις για Βελτίωση των Πολιτικών Ορίων

- Κάθε ομάδα μαθητών αναλαμβάνει να αναπτύξει και να παρουσιάσει μια δική της πρόταση για τον τρόπο που τα πολιτικά όρια θα μπορούσαν να προσαρμοστούν ώστε να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις ενός μεταβαλλόμενου κόσμου.
- Οι προτάσεις τους θα περιλαμβάνουν τους στόχους, τις αρχές, τα πλεονεκτήματα και τις προκλήσεις της προσέγγισής τους.

5. Αξιολόγηση και Συζήτηση Επίτευξης Στόχων

- Τελική αξιολόγηση της δράσης μέσω συζήτησης, όπου οι μαθητές αναστοχάζονται πάνω στις γνώσεις που απέκτησαν και στις δεξιότητες που ανέπτυξαν.
- Οι μαθητές συζητούν αν και πώς θα μπορούσαν να εφαρμοστούν οι προτάσεις τους σε πραγματικά πολιτικά πλαίσια.

Β. Παιχνίδι Ρόλων με Σενάρια Διεθνών Σχέσεων

- **Περιγραφή:** Κάθε μαθητής ή ομάδα μαθητών αναλαμβάνει τον ρόλο μιας χώρας και συμμετέχει σε ένα σενάριο που αφορά μια διεθνή σύγκρουση ή κρίση, όπως η διαχείριση των προσφύγων, το κλίμα ή η ενέργεια. Καλούνται να διαπραγματευτούν και να συνεργαστούν με άλλες χώρες ώστε να βρουν μια λύση.
- **Στόχος:** Οι μαθητές κατανοούν τις πολυπλοκότητες των διεθνών σχέσεων και πώς τα πολιτικά όρια διαμορφώνουν τις πολιτικές και τις διεθνείς συνεργασίες.

Γ. Χάρτες και Γεωπολιτική Ανάλυση

- **Περιγραφή:** Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες για να αναλύσουν χάρτες που δείχνουν αλλαγές στα πολιτικά σύνορα (όπως π.χ. στην Ευρώπη πριν και μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ή στην Κριμαία σήμερα με τον πόλεμο στην Ουκρανία). Εντοπίζουν τους παράγοντες που οδήγησαν σε αυτές τις αλλαγές, όπως οι πολεμικές συγκρούσεις, οι συνθήκες, οι ιδεολογίες, οι εθνικισμοί.

- **Στόχος:** Να αναπτύξουν την κατανόηση των γεωπολιτικών παραγόντων που διαμορφώνουν τα σύνορα και τη σημασία των συνόρων για την ταυτότητα και την κυριαρχία των χωρών.

Δ. Συζήτηση με Πρόσφυγες ή Μετανάστες

- **Περιγραφή:** Διοργάνωση μιας ομιλίας ή συνέντευξης με πρόσφυγες ή μετανάστες που ζουν στην κοινότητα, ώστε οι μαθητές να ακούσουν εμπειρίες ανθρώπων που έχουν βιώσει αλλαγές συνόρων και πολιτικών ορίων.
- **Στόχος:** Οι μαθητές να κατανοήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις επιπτώσεις των συνόρων στην καθημερινή ζωή και να ενισχύσουν την ενσυναίσθησή τους για τους ανθρώπους που ζουν σε μεταβατικές καταστάσεις.

Ε. Εργαστήριο Δημιουργίας Ψηφιακών Εκστρατειών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

- **Περιγραφή:** Οι μαθητές δημιουργούν μικρές ψηφιακές καμπάνιες (π.χ. βίντεο, παρουσιάσεις) γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη σημασία των συνόρων στον σύγχρονο κόσμο. Μπορούν να επικεντρωθούν σε συγκεκριμένα ζητήματα, όπως οι παραβιάσεις δικαιωμάτων σε περιοχές συγκρούσεων.
- **Στόχος:** Να αντιληφθούν την παγκόσμια διάσταση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και τη σημασία της ενεργού συμμετοχής στα κοινά.

ΣΤ. Σχεδιασμός ενός Μοντέλου «Ηνωμένων Εθνών»

- **Περιγραφή:** Οι μαθητές δημιουργούν ένα μοντέλο συνεδρίου Ηνωμένων Εθνών όπου εκπροσωπούν διάφορες χώρες και συμμετέχουν σε διαπραγματεύσεις για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με παγκόσμια ζητήματα. Οι συνεδριάσεις μπορεί να αφορούν στην αλλαγή των συνόρων, στα δικαιώματα, στην κλιματική αλλαγή και σε πολεμικές συρράξεις.
- **Στόχος:** Να εξοικειωθούν με τον τρόπο λειτουργίας των διεθνών οργανισμών και τον ρόλο τους στην ειρήνη και τη συνεργασία.

Ζ. Προσομοίωση Διαμαρτυρίας για Δικαιώματα

- **Περιγραφή:** Οργανώνεται ένα εργαστήριο όπου οι μαθητές δημιουργούν πλακάτ, συνθήματα και γραπτές δηλώσεις για μια διαμαρτυρία υπέρ ή κατά ενός ζητήματος, όπως η καταπάτηση των δικαιωμάτων των μεταναστών ή οι συννοριακές πολιτικές.
- **Στόχος:** Να ενθαρρυνθούν να εκφράσουν τις απόψεις τους και να κατανοήσουν τη σημασία της ειρηνικής διεκδίκησης δικαιωμάτων σε παγκόσμια και τοπική κλίμακα.

Η. Προβολή Ντοκιμαντέρ με Συζήτηση

- **Περιγραφή:** Προβολή ενός ντοκιμαντέρ που εξετάζει την έννοια των συνόρων, όπως π.χ. τα σύνορα ΗΠΑ-Μεξικού, και τα θέματα που αφορούν τη μετανάστευση, την ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μετά την προβολή, οι μαθητές συζητούν τις εντυπώσεις τους και μοιράζονται σκέψεις για την ταινία.
- **Στόχος:** Η κριτική ανάλυση των διαφορετικών πτυχών των συνόρων και η ενίσχυση της κατανόησης των συνθηκών που επηρεάζουν τους ανθρώπους.

Θ. Δημιουργία Μικρών Ομάδων Έρευνας για Εθνικές Συγκρούσεις και Συμφωνίες Ειρήνης

- **Περιγραφή:** Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επιλέγουν μια περιοχή ή χώρα όπου υπήρξαν σημαντικές συγκρούσεις που άλλαξαν τα σύνορα (όπως η πρώην Γιουγκοσλαβία). Αναζητούν πληροφορίες για το ιστορικό των συγκρούσεων και τις προσπάθειες για ειρήνη και παρουσιάζουν τα ευρήματά τους.
- **Στόχος:** Η κατανόηση της ιστορικής διάστασης των συγκρούσεων και των τρόπων διατήρησης της ειρήνης.

Με αυτές τις δραστηριότητες, οι μαθητές/τριες θα κατανοήσουν καλύτερα τη σημασία των πολιτικών ορίων και πώς αυτά διαμορφώνονται, αμφισβητούνται ή αλλάζουν σε έναν κόσμο που βρίσκεται σε συνεχή μετάβαση. Αυτές οι εμπειρίες θα

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

τους βοηθήσουν να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και να αποκτήσουν μια ευρύτερη κατανόηση των διεθνών και κοινωνικών ζητημάτων.

Προτεινόμενες ταινίες:

Αυτές οι ταινίες μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για σκέψη και συζήτηση γύρω από τα όρια της πολιτικής, τη σχέση εξουσίας και ηθικής, και τις επιπτώσεις της πολιτικής στη ζωή των ανθρώπων. Καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που σχετίζονται με την πολιτική βία, τις ένοπλες συγκρούσεις, τα αυταρχικά καθεστώτα τη διαφθορά, κά, παρέχοντας τόσο δραματικές όσο και κριτικές προσεγγίσεις.

- The Great Dictator (Ο Μεγάλος Δικτάτωρ), Charlie Chaplin (1940)
- Animal Farm (Η φάρμα των ζώων), Joy Batchelor & John Halas (1954)
- Mississippi Burning (Ο Μισισιπής καίγεται), Alan William Parker (1988)
- American History X, (Μαθήματα Αμερικανικής Ιστορίας) Tony Kaye (1998)
- Hotel Rwanda, Terence George (2004)
- Children of Men, Alfonso Tiberio Cuarón Orozco (2006)
- Das Leben der Anderen (Οι ζωές των άλλων), Florian Maria Georg Christian (2006)
- Persepolis, Marjane Satrapi (2007)
- Die Welle (Το Κύμα), Dennis Gansel (2008)
- Tangerines (Μανταρίνια), Zaza Urushadze (2013)
- Selma, Ava DuVernay (2014)
- Το σπίτι των άλλων, Russudan Glurjidze (2018)

Προτεινόμενα βιβλία:

- Καραγιωργας, Δ. (2010). *Διεθνείς Σχέσεις και Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη.
- Περιγράφει τη δυναμική των διεθνών σχέσεων και πώς οι μεταβολές στις πολιτικές δομές επηρεάζουν τα όρια των κρατών.
- Κουλουμπής, Θ. & Ιωακειμίδης, Π. (2001). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα:

Εκδόσεις Παπαζήση.

- Εισάγει τις βασικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων και αναλύει το ρόλο των πολιτικών συνόρων στον σύγχρονο κόσμο.
- Αλεξάκης, Χ. (2015). *Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική: Θεωρητικές και Πρακτικές Προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Προσφέρει μια εις βάθος ανάλυση της γεωπολιτικής επιστήμης και πώς τα γεωπολιτικά δεδομένα διαμορφώνουν τα πολιτικά όρια.
- Μπουσμπουρέλης, Α. (2018). *Οικονομία και Πολιτικά Όρια στην Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Εξετάζει την επίδραση της οικονομίας στα πολιτικά σύνορα και τη σχέση της με τις μεταναστευτικές ροές και τις κοινωνικές αλλαγές.
- Ζήνδρος, Μ. (2013). *Ανθρώπινα Δικαιώματα και Κράτος: Οριακές Διαστάσεις σε Παγκόσμιο Επίπεδο*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Αναλύει τη σχέση των συνόρων με τα ανθρώπινα δικαιώματα, επικεντρώνοντας σε ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων σε περιοχές συγκρούσεων.
- Αντόρνο Τέοντορ. (2017). *Η εκπαίδευση μετά το Άουσβιτς*. Εκδ.Νήσος
- Andrew Heywood (2002) Εισαγωγή στην Πολιτική. Εκδ, Πόλις
- Arendt Hannah. (2000). *Περί βίας*. Εκδ.Αλεξάνδρεια
- Άμος ΟΖ.(2005). *Κατά του φανατισμού*. Εκδ.Καστανιώτη
- Μααλούφ Αμίν.(1999). *Οι φονικές ταυτότητες*. Εκδ.Ωκεανίδα
- Μπακούρος Βασίλης. (2017). *Η ρητορική του μίσους*. Εκδ.Γρηγόρη
- Runciman David.(2014). *Πολιτική μια μικρή ιστορία*. Εκδ.Πατάκη
- Παπαϊωάννου Κωστής.(2021). *Άγρια ιστορία για μεγάλα παιδιά* .Εκδ.Πόλις
- Tzvetan Todorov. (2013). *Οι εσωτερικοί εχθροί της Δημοκρατίας*. Εκδ.Πατάκη
- Ρεζίς Ντεμπρέ. (2000). *Εξηγώντας τη Δημοκρατία στην κόρη μου* .Εκδ.Καστανιώτη
- Bauman Zygmunt.(2008). *Ρευστοί καιροί. Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας*. Εκδ.Μεταίχμιο
- Keane John .(2009). *Γιατί Δημοκρατία;* Εκδ.Νεφέλη
- Καστοριάδης Κορνήλιος.(1985). *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της*

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

για μας σήμερα. Εκδ.Υψιλον

- Συλλογικό.(2009).Που πηγαίνει η Δημοκρατία; Εκδ.Πατάκης

